مارکسیزم و تیۆری ئەدەب..
نووسینی : نەسروڵڵا مامبرۆڵ

وەرگێرانی لە ئینگلیزییەوە : عەبدوڵا س□مان(مەشخەڵ)

مارکسیزم فەلسەفەی ماتریالیستە کە تێکۆشا جیهان لەسەر بنەمای جیهانی کۆنکرێتی و سروشتی دەوروبەرمان و ئەو کۆمەڵگەیەی تێیدا دەژین؛ لێکبداتەوە. دژایەتی فەلسەفەی ئایدیالیستە کە جیهانێکی ڕۆحیی لە شوێنێکی تر چەمکساز دەکات کە کاریگەری لەسەر جیهانی ماددی هەیە و کۆنترۆڵی دەکات. بە جۆرێک هەوڵیدا بیرکردنەوەی خەڵک بخاتە ناو گێڕێکی پێچەوانەوە چونکە جیاوازییەکی بنەڕەتی هەبوو لەگەڵ ئەو فەلسەفانەی کە پێش خۆی هاتبوون. خودی کارل مارکس لە سەر ئەم سروشت□ ش□شگێڕانەی مارکسیزم سەرنجی داوە و دەڵێت : (فەیلەسوفەکان تەنیا بە شێوازی جۆراوجۆر دونیایان لێکداوەتەوە؛ گرنگ ئەوەیە کە بیگۆڕین). ڕاستە لە کاتێکدا فەلسەفەکانی تر هەوڵیان دەدا لە جیهان تێبگەن، مارکسیزمیش هەوڵی گۆڕینی دەدا.

مارکسیزمی کلاسیک: بنەما بنەڕەتییەکان

بە بڕوای مارکسیزم کۆمەڵگە لە ڕێگەی ململانێی نێوان هێزە دژبەیەکەکانەوە بەرەو پێش دەچێت. هەر ئەم ململانێیەی نێوان چینە دژبەرەکانە کە لە ئەنجامدا گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی بەدوای خۆیدا دەهێنێت و مێژووش لە ڕێگەی ئەم خەباتە چینایەتییەوە بەرەو پێش دەچێت. خەباتی چینایەتی بەدرێژایی مێژوو لە چەوسانەوەی چینێک لەلایەن چینێکی ترەوە سەرچاوە دەگرێت. لە سەردەمی فیۆداڵیدا گرژی لە نێوان فیوداڵەکان و جووتیاراندا بووە و لە سەردەمی پیشەسازیدا ململانێ لە نێوان چینی سەرمایەداری (بۆرژوازی) و چینی کرێکاری پیشەسازی (پرۆلیتاریا) بووە. چینەکان بەرژەوەندی گشتییان هەیە. لە سیستەمی سەرمایەداریدا پرۆلیتاریا هەمیشە لە ململانێدایە لەگەڵ چینی سەرمایەداری. ئەم ڕووبەڕووبوونەوەیە، بە بڕوای مارکس، دواجار دەبێتە هۆی گۆڕینی سیستەم بە سۆشیالیزم.

چەمکێکی گرنگی دیکە کە مارکس بەکاری هێنا، دیالێکتیک بوو کە لە سەرەتادا لەلایەن فەیلەسوفی ئەڵمانی سەدەی هەژدە (هیگڵ)ەوە پەرەی پێدرا. هیگڵ فەیلەسوفێکی ئایدیالیست بوو کە ئەم دەستەواژەیەی بەکارهێنا بۆ ئاماژەدان بوو بە پرۆسەی سەرهەڵدانی بیرۆکەی نوێ لە ڕێگەی ڕووبەڕووبوونەوەی بیرۆکە دژ بەیەکەکان. ئەو پێیوابوو جیهان

بە فیکر بەڕێوە دەچێت و بوونی ماددی گوزارشت لە جەوهەرێکی ڕۆحی ناماددییە. بەڵام مارکس هەمان چەمکی بەکارهێنا بە لێکدانەوەی پێشکەوتنی جیهانی ماددی. بە ڕای مارکس هیگڵ جیهانی لنگەوقووچ کردەوە بە پێدانی پلە یەک بە بیرۆکەکان لە کاتێکدا هەوڵی مارکس پێچەوانەکردنەوەی بوو. لە بەرئەوەی دیالێکتیکی مارکس بە ماتریالیزمی دیالکتیک ناسراوە، مارکس دەیوت هەموو سیستەمە فیکرییەکان (ئایدۆلۆژییەکان) بەرهەمی بوونی ڕاستەقینەی کۆمەڵایەتی و ئابوورین. بە نموونە سیستەمی یاسایی ڕەنگدانەوەی بەرژەوەندی چینی باڵادەستە لە قۆناغە مێژووییە تایبەتەکاندا نەک دەرکەوتنی عەقڵی ئیلاهی. دیالێکتیکی مارکسیستی دەکرێ وەک زانستی یاسا گشتی و ئەبستراکتەکانی گەشەسەندنی سروشت و کۆمەڵگە و بیرکردنەوە تێیبگەین کە گەردوون بە کۆیەکی دانەبڕاو دەزانێت کە تێیدا شتەکان وابەستەی یەکترن، نەک تێکەڵەیەک لە شتە دابڕاوەکان لە یەکتر. هەموو شتەکان لەناو خۆیاندا دژایەتی دیالێکتیکی ناوخۆیی لەخۆدەگرن، کە هۆکاری سەرەکی جووڵە و گۆڕانکاری و گەشەسەندنن لە جیهاندا. ماتریالیزمی دیالکتیکی ئامرازێکی کاریگەر بوو بە دەستی مارکسیستەکان لە ئاشکراکردنی نهێنییەکانی پشت پرۆسە کۆمەڵایەتییەکان و ڕەوتی گەشەسەندنی داهاتوویان.

یەکێک لە چەمکە بنەڕەتییەکانی تێڕوانینی مارکسیستی کلاسیک چەمکی ژێرخان و سەرخانە کە ئاماژەن بە پەیوەندی نێوان ئامرازە ماددییەکانی بەرهەمهێنان و جیهانی کلتووری هونەر و بیرۆکەکان، کە لە بنەڕەتدا چەمکگەلێکی ڕەمزیین و پێکهاتەی ستراکتەرییان بەکارهێناوە بە ڕوونکردنەوەی ئەم پەیوەندییە. ژێرخان بەمانای پەیوەندییە کۆمەڵایەتی- ئابوورییەکان و شێوازی بەرهەمهێنانە و سەرخانیش بەمانای هونەر، یاسا، سیاسەت، ئایین و لە سەرووی هەموویانەوە بەمانای ئایدۆلۆژیایە. بە شێوەیەکی بەرفراوان ئاماژەیە بە ئەو بیرۆکەیەی کە کلتوور بە بارودۆخی مێژوویی و پەیوەندییەکانی باڵادەستی و ژێردەستەیی کە لە کۆمەڵگەیەکی دیاریکراودا باون، بەڕێوەدەچێت. ئەخلاق، ئایین، هونەر و فەلسەفە وەک دەنگدانەوەی پرۆسەکانی ژیانی ڕاستەقینە سەیر دەکرێن. بە وتەی کارڵ مارکس خۆی (تارمایی یان خەون و لە مێشکی مرۆڤەکاندا دروست دەبن). لەم ڕوانگەیەوە هەموو بەرهەمە کلتوورییەکان پەیوەندی ڕاستەوخۆیان بە ژێرخانی ئابووری لە کۆمەڵگەیەکی دیاریکراودا هەیە.

دەسیەی ڕۆمانەکانی مولک ڕاج ئاناند وەربگرە کە باس لە ژیانی دەست لێنەدراوەکان و کولییەکان(١) و کرێکارە ئاساییەکان دەکەن کە لە

پێناو ماف و خۆبەگەورەزانینی خۆیان خەبات دەکەن. ڕاستە دەتوانرێت بگەڕێنرێتەوە بۆ ئەو ململانێ چینایەتییەی کە لە کۆمەڵگەی هیندستاندا باو بووە. ئەم تی ڤاسودێڤان نایر، ڕۆماننووسێکی بەناوبانگی مالایالم، لەبارەی تێکچوونی تاراڤادی فیۆدالەی لە کیرالا نووسیویەتی. بەڵام لەدوا شیکردنەوەدا چیرۆکەکانی فلتەرکردنی مۆدێرنیتەی بۆرژوازین لە کۆمەڵگەی کیرالا و چۆنییەتی چوونە ناو پەیوەندییەکی ناکۆکی لەگەڵ بەهاکانی فیۆدالیزمدا ئاشکرا دەکەن. بەم شێوەیە دەتوانرێت شوێنەواری ئەم پەیوەندییە لە فۆرمە جۆراوجۆرەکانی بەرهەمهێنانی کلتووریدا دەستنیشان بکرێت.

ڕیالیزمی سۆشیالیستی

ڕیالیزمی سۆشیالیستی وەک بنەمای جوانیناسی فەرمی کۆمەڵگەی کۆمۆنیستی نوێ شکڵی گرت. بە شێوەیەکی سەرەکی لەلایەن ئیستاتیکا و سیاسەتی شۆڕشگێڕانەی سەدەی نۆزدەهەمەوە شکڵ و شێوەی پێدرا. ڕەیمۆند ویلیامز سێ بنەما وەک بنەما دامەزرێنەرەکانی ڕیالیزمی سۆشیالیستی دەستنیشان دەکات. ئەوان پارتینۆست یان پابەندبوون بە دۆزی چینی کرێکاری حیزب، نارۆدنۆستی جەماوەری و کلاسۆڤۆس یان پابەندبوونی نووسەر بە بەرژەوەندییە چینایەتییەکان. بیرۆکەی پارتینۆست لەسەر بنەمای وتارەکەی ڤلادمیر لینین، ڕێکخستنی حیزبی و ئەدەبی حیزبی (١٩٠٥) دامەزراوە کە پابەندبوونی نووسەر بە ئامانجی حیزب بۆ ڕزگارکردنی چینی کرێکار لە چەوسانەوە دووپات دەکاتەوە. نارۆدنۆست ئاماژەیە بە سادەیی باوی بەرهەمی هونەری. مارکس لە کتێبی دەستنووسەکانی پاریسدا ئاماژە بە ئەو نامۆبوونەی کە لە جیابوونەوەی عەقڵی و جەستەیی لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا سەرچاوە دەگرێت، دەکات. پێشتر لە ژێر سیستەمی فیۆدالیزمدا ئەو کرێکارانەی کە سەروکاریان لەگەڵ پیشەسازی بەرهەمهێنانی پەنیردا هەبوو، گەلێ شتومەکی جۆراوجۆر یتریان بۆ خۆیان بەرهەم دەهێنا، کە هەموو چالاکییەکانی پەیوەست بە بەرهەمهێنانەکە لە هەمان شوێن لە ژێر چاودێری هەمان خەڵکدا ئەنجام دەدران. بەڵام لە ژێر سیستەمی سەرمایەداریدا کرێکاران کۆنترۆڵی بەرهەمەکانی بەشە جۆراوجۆرەکانیان لە پرۆسەی بەرهەمهێنان لەدەستداوە و لە کارەکانی خۆیاندا هەستییان بە نامۆ بوون کردووە. بەپێی ئەمە تەنها هونەری میللیی وەک هونەری خەڵک مایەوە. چەمکی نارۆدنۆست ئەم کوالیتییەی هونەری باو دووپات دەکاتەوە کە جەماوەر بە ئاسانی دەستی پێڕا دەگات و خوازیاری گێڕانەوەی کەی بوونی لەدەستچوویانە. کلاسۆڤیسیش ئاماژەیە بە پابەندبوونی نووسەر بە بەرژەوەندییەکانی چینی کرێکار. پەیوەندی بە جیهەتگیریی ئاشکرای نووسەرەکەوە نییە بە چینێکی

دیاریکراو بەڵکو پەیوەندی بە توانای سروشتی نووسەرەوە هەیە بە وێناکردنی گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییەکان.

بۆ نموونە، بەلزاک، لایەنگری شانشینی بەربەن، لە هەموو مێژوونووسەکان زیرەکتر باسێکی دزێ پێکەری کۆمەڵگەی فەرەنسی دەخاتە ڕوو. هەرچەندە تۆڵستۆی، ڕۆماننووسی ڕووسی، سەر بە بنەماڵەیەکی ئەرستۆکرات بوو و هیچ پەیوەندییەکی بە بزووتنەوە شۆڕشگێڕییەکانی ڕووسیا نەبوو، بەڵام لینین تۆڵستۆی بە ئاوێنەی شۆڕشی ڕووسیا ناوبرد، چونکە لە ڕێگەی ڕۆمانەکانییەوە سەرکەوتوو بوو لە ئاشکراکردنی ئەو گۆڕانکاریانەی کە لە کۆمەڵگەی ڕووسیادا کە بوونە هۆی بەرپابوونی شۆڕش. هەڵوێستی لینین سەبارەت بە هونەر و ئەدەب لە هەڵوێستی کارڵ مارکس و فریدریک ئەنگڵس تووندتر بوو. ئەو دەیگوت ئەدەب دەبێت ببێتە ئامرازی حیزب. لە کۆنگرەی نووسەرانی سۆڤیەتدا لە ساڵی ١٩٣٤دا، ڕیالیزمی سۆسیالیستی وەک بنەمای ئیستاتیکی فەرمی یەکێتیی سۆڤیەت قەبوڵکرا. وەک دۆگمایەکیش لەلایەن کۆمۆنیستەکانی سەرتاسەری جیهانەوە پەیڕەوکرا.

بەم شێوەیە لەگەڵ ڕاگەیاندنی سیاسەتی ئەدەبی فەرمی لەلایەن یەکێتیی سۆڤیەتەوە، "هەڵەی مۆسکۆ"(٢) بەناوبانگ بوو و لە نێو کۆمۆنیستەکاندا قبوڵکردنی نێونەتەوەیی بەدەستهێنا. لە ئەنجامدا پەیوەندی ڕاستەوخۆی (هۆ – ئەنجام)ی نێوان ئەدەب و ئابووری لەگەڵ هەموو ئەو نووسەرانەی لە سنووری فیکری پێگەی چینایەتی خۆیاندا گیریان خواردبوو، گریمانە کرا. یەکێک لە نموونەکانی ئەم ڕەخنە ئەدەبییە بێڕەحمانە مارکسیستییە، وەهم و واقیعە کە لە نووسینی کریستوفر کادوێڵە. هەرچەندە دامەزراندنی پەیوەندییەکی یەک بە یەک لە نێوان ژێرخان و سەرخاندا وەک ئەوەی ڕەنگە هەندێک لە "مارکسیستە دەستوپێ سپییەکان" هەوڵی بۆ بدەن، لەلایەن ڕەخنەگری مارکسیست، تێری ئیگلتنەوە دژایەتی دەکرێت. بە بڕوای تێری ئیگلتن، "هەر توخمێکی سەرخان، هونەر، یاسا، سیاسەت و ئایینی هەر کۆمەڵگەیەک، خێرایی گەشەسەندنی تایبەت بەخۆی و پەرەسەندنی ناوخۆیی خۆی هەیە، کە کورتناکرێتەوە بۆ تەنها دەربڕینێکی خەباتی چینایەتی یان دۆخی ئابووری." بەڵام مارکسیستە کلاسیکییەکان بانگەشەی ئەوە دەکەن کە لە دوا شیکردنەوەدا سەرخان بەو شێوازی بەرهەمهێنانە دیاری دەکرێت. ڕەخنەگری مارکسیستی هەنگاری جۆرج لۆکاش نوێنەرایەتی ئەم جۆرە ئۆرثۆدۆکسییە سیاسییەی دەکرد. لوکاش خەیاڵی ڕیالیستی سەدەی نۆزدەهەمی وەک مۆدێلێک دەبینی و پێی وابوو کە بەرهەمێکی ڕیالیستی دەبێت نەخشەی بنەڕەتی دژایەتییەکان لە

سیستەمێکی کۆمەڵایەتیدا ئاشکرا بکات. دیبەیتەکەی لەگەڵ بەرتۆڵت برێشت لەسەر کەی پرسیارەکانی ڕیالیزم و گوزارشتخوازی بە وردی باسی گرنگی فۆرم و چەمکی فۆرمی لە ڕەخنەی مارکسیستیدا کرد. دیبەیتەکە ڕادەستی فۆرمالیستەکان کرا کە ئاراستەی نوێیان لە پەرەپێدانی ڕەخنەی مارکسیزمدا پێبەخشی.

پێشکەوتنی زیاتر لە ئیستاتیکای مارکسیستیدا

ڕەخنەی مارکسیستی لە دەرەوەی هەرێمی فۆرمی لە وڵاتانی جۆراوجۆری ئەوروپادا گەشەی کرد. فۆرماڵیزمی ڕووسی (٣) وەک ڕوانگەیەکی نوێ سەریهەڵدا کە مارکسیزم لە ساڵانی ١٩٢٠دا شێوەی پێدابوو. بەهۆی ئەوەی لەگەڵ دیدگای تیۆری فەرمی حزبدا نەگونجا، لەلایەن حزبی شیوعییەوە هەڵوەشایەوە. ئەندامانی دیاری ئەم گرووپە بریتی بوون لە ڤیکتەر شکلۆڤسکی، بۆریس تۆماشێڤسکی و بۆریس ئایچنباوم، کە لە بنەڕەتدا بیرۆکەکانیان لە کتێبی ڕەخنەی فۆرماڵیستی ڕووسی لەمیانی چوار وتاردا بڵاوکردەوە، کە لەلایەن لی تی لیمۆن و ماریون جەی ڕیسەوە سەرپەرشتی کراوە.

هەرچەندە فۆرماڵیستەکان لە یەکێتیی سۆڤییەتدا سەرکوت کران، بەڵام بە شێوەی جۆراوجۆر لە ئەمریکا و ئەڵمانیا و پراگ سەریان هەڵدایەوە. یەکێک لە ئەندامانی ئەم گرووپە، میخائیل باختین لە یەکێتیی سۆڤییەت مایەوە و درێژەی بە پراکتیزەکردنی ڕەخنەیی خۆی دا. چەمکی دیالۆگیزمی ئەو فرەیی و جۆراوجۆریی دووپات دەکردەوە. ئارگومێنتێک بوو دژی هەژموونی کۆنترۆڵی ڕەهای نووسەر. پێویستی ڕەچاوکردنی ئەوانی دیکە و ئەویتربوونی دووپاتکردەوە. بە جۆرێک ئارگومێنتێک بوو دژ بە زیادبوونی یەکسان کردنی ژیانی کلتووری و سیاسی لە یەکێتیی سۆڤییەتدا.

زۆر کەسی دیکە کە سەر بە هەمان ڕوانگە بوون، چوونە دەرەوە و لە دەرەوەی وڵات درێژەیان بە کارەکانیاندا، کە سەرەتای فۆرمێکی نوێی ڕەخنەی مارکسیستی بوو. ڕۆمان جاکۆبسن لەگەڵ ڕێنێ ویلێک و چەند کەسێکی دیکەدا حەلقەی زمانەوانی پراگیان دامەزراند. (٤) لە ئەڵمانیا قوتابخانەی ئیستاتیکای مارکسیستی فرانکفۆرت لە ساڵی ١٩٢٣ وەک دامەزراوەیەکی توێژینەوەی سیاسی پەیوەست بە زانکۆی فرانکفۆرت دامەزراوە. (٣) والتەر بنیامین، تیۆدۆر ئادۆرنۆ و هەربەرت مارکوزە هەندێک لەو کەسایەتییە گرنگانە بوون کە پەیوەست بوون بەم قوتابخانەیە. هەوڵیاندا لایەنەکانی فۆرماڵیزم لەگەڵ تیۆرییەکانی مارکس و فرۆید تێکەڵ بکەن. بە یەکەمجار لێکۆڵینەوەیان لەسەر کلتوور و پەیوەندیی جەماوەری و ڕۆڵی ئەوان لە بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتی و زاڵبوون بەسەریدا ئەنجامدا. هەروەها

قوتابخانەی فرانکفۆرت یەکێک لە یەکەمین مۆدێلەکانی لێکۆڵینەوەیەکی کلتووری ڕەخنەیی دروستکرد کە پرۆسەکانی بەرهەمهێنانی کلتووری و ئابووری سیاسی، سیاسەتی دەقە کلتوورییەکان و پێشوازیکردن و بەکارهێنانی شوێنەوارە کلتوورییەکانی بینەر، شیدەکاتەوە.

بیرمەندانی مارکسیستی وەک واڵتەر بنیامین و بێرتۆڵد برێشت هونەریان وەک بەرهەمێکی کۆمەڵایەتی دەبینی. وتارەکەی واڵتەر بنیامین، نووسەر وەک بەرهەمهێنەر (١٩٣٤) باس لەم پرسیارە دەکات، “پێگەی بەرهەمی ئەدەبی لە چوارچێوەی پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانی سەردەمی خۆیدا چییە؟” بنیامین هەوڵدەدات بڵێت بەرهەمهێنانی هونەری پشت بە هەندێک تەکنیکی بەرهەمهێنان دەبەستێت کە بەشێکن لە هێزە بەرهەمهێنەرەکانی هونەر وەک بڵاوکردنەوە و پێشکەشکردنی شانۆیی و هتد. هونەرمەندی شۆڕشگێڕ نابێ بێ ڕەخنەی هێزەکانی وجود بەرهەمهێنانی هونەری قبوڵ بکات، بەڵکو پێویستە ئەو هێزانە پەرەی پێبدات و شۆڕشیان بۆ بەرپا بکات. هونەرمەندی شۆڕشگێڕ یارمەتیدەرە لە دروستکردنی ڕایەڵەی کۆمەڵایەتی نوێ لە نێوان هونەرمەند و بینەردا. لەم پرۆسەیەدا نووسەر و خوێنەر و بینەر دەبنە هاوکاری یەکتر. شانۆی ئەزموونگەریش کە برێشت پەرەی پێداوە، وەدیهێنانی چەمکی بنیامینە.

بێرتۆڵت برێشت، هاوڕێی نزیکی بنیامین، چەمکی شانۆی مەلحەمی پەرەپێدا کە شانۆی ترادیسیۆنی سروشتخوازی هەڵوەشاندەوە و جۆرێکی نوێی شانۆی بەرهەمهێنا کە پەیوەندییە کاراییەکانی نێوان شانۆ و بینەر، دەق و بەرهەمهێنەر و بەرهەمهێنەر و ئەکتەر دەگۆڕێت. شانۆی بۆرژوازی لەسەر بنەمای وەهمگەرایی دامەزراوە. بینەر بەکاربەرێکی پاسیڤیستە. شانۆنامەکە هانیان نادات بۆ بیرکردنەوەی بنیاتنەرانە. بە بڕوای برێشت ئەمە لەسەر ئەو گریمانە دامەزراوە کە جیهان جێگیر و بەخشراو و نەگۆڕە و ئەرکی هونەر دابینکردنی خۆشییەکی خۆشخەیاڵانەیە. بەشداری بەناوبانگی برێشت کاریگەری نامۆبوونە. تەکنیکەکە بریتییە لە نامۆکردنی بینەران لە نمایشەکە و ڕێگریکردن لە یەکسانبوونیان لە ڕووی سۆزدارییەوە لەگەڵ شانۆنامەکەدا. ئەزموونی زانراو لە ڕووناکییەکی نەناسراودا دەخاتە ڕوو کە بینەر ناچار دەکات پرسیار لەو هەڵوێستانە بکات کە بە سروشتی و نەگۆڕ دادەنرا. برێشت تەکنیکەکانی وەکو نیشاندانی وێنە و فیلم لە پشتەوە، گۆرانی سەما و بڕین و تێکدانی ئاکشن لەبری سازانێکی جوان بەدەستەوە دەگرت.

بیرمەندی مارکسیستی فەرەنسی، لویس ئاڵتۆسێر زیاتر پەرەی بە ڕێبازی مارکسیستیدا لە ڕێگەی هێنانەکایەی چەمکە جۆراوجۆرەکانی وەکو زیادە دیاریکردن، ئایدۆلۆژیا و.. هتد. چەمکی زیادە دیاریکردن ئاماژەیە بە کاریگەرییەک کە لە هۆکاری جۆراوجۆرەوە سەرهەڵدەدات نەک لە یەک هۆکارەوە. ئەم چەمکە؛ بنکۆڵکردنێکی سادەی بیروڕای گشتی و گونجاندنی یەک بە یەکی نێوان ژێرخان و سەرخاندا دەخاتە ژێر پرسیارەوە. ئایدیۆلۆژیا زاراوەیەکی دیکەیە کە لەلایەن ئەلتوسێرەوە دەستکاری کراوە. بە بڕوای ئەڵتۆسێر ئایدیۆلۆژیا سیستەمی نوێنەرایەتییە کە بەخشراوە بە بوونێک و ڕۆڵێکی مێژوویی لە دڵی کۆمەڵگایەکی دیاریکراودا. واقیعی کۆمەڵایەتی بە سەروشتیکردنی بیروباوەڕەکان و بە بەرەو پێشەبردنی بەهاکان کە پشتیوانی لێدەکەن، تەمومژاوی دەکات. کۆمەڵگەی مەدەنی لە ڕێگەی یاسا و کتێبی قوتابخانە و ڕێوڕەسم و نۆرمەکانی ئایینیەوە ئایدۆلۆژیا بڵاودەکاتەوە بەجۆرێک کە خەڵک تەنانەت بەبێ ئاگاداری خۆیشیان وەک ئاو دەیخۆنەوە. ئایدۆلۆژیا لەلایەن دەوڵەتەوە لە ڕێگەی دوو ئامێرەوە دامەزراوە، ئامێری دەوڵەتی سەرکوتکەر؛ کە دادگاکانی یاسا، زیندان، پۆلیس، سوپا و هتد لەخۆدەگرێت و ئامێری دەوڵەتی ئایدیۆلۆژیش کە قوتابخانەکان، میدیاکان، کڵێساکان، خێزان، هونەر و هتد لەخۆدەگرێت. ئاڵتۆسێر بونیادگەرایی هێنایە ناو مارکسیزمەوە. لە ڕوانگەی ئاڵتۆسێرەوە کۆمەڵگە کۆی پێکهاتەیەکە کە تاڕادەیەک لە ئاستە سەربەخۆکان پێکهاتووە وەک یاسایی، سیاسی و کلتووری کە شێوازی پێکەوە بەستانیان تەنیا لەلایەن ئابوورییەوە دیاری دەکرێت.

دامەزرێنەری پارتی کۆمەنیستی ئیتالیا، ئەنتۆنیۆ گرامشی سیاسەتمەدار، تیۆریستێکی سیاسی، زمانزان و فەیلەسوف بوو. گرامشی لە نێو بیرمەندانی مارکسیستیدا بە بیرمەندێکی ڕەسەن ناسراوە، چەمکەکانی وەک هەژموون و ژێردەستەیی ناساندووە. هەژموون بریتییە لە زاڵبوون بەسەر توێژە تایبەتەکانی کۆمەڵگەدا لەلایەن چینە زلهێزەکانەوە. زۆربەی کات لە ڕێگەی ڕەزامەندییەوە کاردەکات نەک بە هۆی هێزەوە. سەرکردایەتی ئەخلاقی و فیکری چینی باڵادەستە لە کۆمەڵگەیەکی دیاریکراودا. زاراوەی ژێردەستە لەسەرەتادا لەلایەن گرامشی وەک وەسفێکی بەکۆمەڵ بۆ چەندین گروپی جیاواز و چەوساوە کە هۆشیاری چینایەتییان نییە، بەکارهێنراوە. بەڵام ئێستا بۆ نوێنەرایەتیکردنی هەموو چینە پەراوێزخراوەکانی کۆمەڵگە وەک بێزراوەکان، ژنان، کەمینەکان و هتد بەکاردەهێنرێت.

کەسایەتییەکی کاریگەر لە نێو بزووتنەوەی چەپی نوێدا ڕیمەند

ویلیامز بوو. نووسینەکانی لەسەر سیاسەت، ڕۆشنبیری، ماسمیدیا ئەدەب، بەشدارییەکی بەرچاون لە ڕەخنەی مارکسیستی لە بوارەکانی ڕۆشنبیری و هونەردا. ویلیامز حەزی لە پەیوەندی نێوان زمان و ئەدەب و کۆمەڵگە بوو. ئەو میتۆدی ڕەخنەیی داهێناوە، ماتریالیزمی کلتووری کە چوار تایبەتمەندی هەیە، سیاقی مێژوویی، میتۆدی تیۆری، سیاسی – پابەندبوون و شیکاری دەق. ماتریالیزمی کلتووری دیدگای جیاوازمان پێدەبەخشێت لەسەر بنەمای ئەوەی کە چی هەڵدەبژێرین بۆ خەفکردن یان ئاشکراکردنی لە خوێندنەوەی ڕابردوودا.

ماتریالیزمی کلتووری؛ پێیوایە کلتوور پێشکەوتنێکی کۆمەڵایەتی پێکهێنەرە کە چالاکانە شێوازی ژیانی جیاواز دادەهێنێت. بە هەمان شێوە دروستکردنی مانا وەک چالاکییەکی ماددی پراکتیکی سەیر دەکرێت کە ناتوانرێت بخرێتە ئاستێکی لاوەکی. چەمکێکی گرنگی دیکە لە بیرکردنەوەی ویلیامزدا بریتییە لە پێکهاتەکانی هەست. ئەوان بەهاگەلێکن کە لە کاتی ژیان و کاردانەوەمان بەرامبەر بە جیهانی ماددی دەوروبەرمان دەگۆڕدرێن و دروست دەبن و هەمیشە لەژێر هەڕەشەی گۆڕانکاریدان. ویلیامز لە ڕێگەی لێکۆڵینەوەکانییەوە لەسەر کلتوور بەشدارییەکی زۆری لە پەرەپێدانی ئیستاتیکای مارکسیستدا کردووە. گرنگترین بەرهەمەکانی بریتین لە وڵات و شار کە ساڵی (١٩٧٣) کە تێیدا چەند بابەتێکی تایبەت بە ئەدەب گێڕدراون بە بابەتەکانی مێژووی کۆمەڵایەتیدا. ولیامز زۆر بەچڕی مارکسیزم و ئەدەبی لەساڵی (١٩٧٧) نووسی کە بە شێوەیەکی سەرەکی بە پسپۆڕانە، بەڵام هەروەها ڕێبازێک بە خۆی بە لێکۆڵینەوە کلتوورییەکان ساز دەکات کە ناوی لێدەنێت ماتریالیزمی کلتووری.

فرێدریک جەیمسۆن، ڕۆشنبیرێکی مارکسیستی ئەمریکی، سەرنجی لەسەر تیۆری ڕەخنەیی بوو و کاریگەری کینەس بەرک، جۆرج لوکاش، ئەرنست بلۆخ، تیۆدۆر ئادۆرنۆ , قوتابخانەی فرانکفۆرت، لویس ئاڵتۆسەر و سارتەری لەسەر بوو. ئەو ڕەخنەی کلتووری وەک تایبەتمەندییەکی دانەبڕاو لە تیۆری مارکسیزمدا دەبینێت. ئەم هەڵوێستە نوێنەرایەتی پچڕانێک دەکرد لەگەڵ مارکسیزمی ئۆرسۆدۆکس کە ڕوانگەیەکی تەسکی بە ماتریالیزمی مێژوویی هەبوو. لە هەندێک ڕووەوە جەیمسن لەگەڵ ڕەخنەگرانی کلتووری مارکسیستی دیکەی وەک تێری ئیگلتەن خەمی ئەوە بووە کە پەیوەندی مارکسیزم لە ڕێزگرتن لە ڕەوتە فەلسەفی و ئەدەبییەکانی ئەستادا بخاتەڕوو. جەیمسۆن لە ساڵی ١٩٦٩ لەگەڵ ژمارەیەک لە خوێندکارە دەرچووەکانی لە زانکۆی کالیفۆرنیا، گروپی ئەدەبی مارکسیستی دامەزراندووە. (٦) بەرهەمە سەرەکییەکانی بریتین لە مارکسیزم و فۆرم: تیۆرییە دیالکتیکییەکانی سەدەی بیستەمی

ئەدەب (١٩٧١) و ماڵی زیندان ماڵی زمان باسێکی ڕەخنەییە لە بونیادگەری و فۆرماڵیزمی ڕووسی (١٩٧٢). مێژوو هاتە سەر ئەوەی کە تا دێت ڕۆڵێکی سەرەکی لە لێکدانەوەی جەیمسۆندا بە هەردوو خوێندنەوە (بەکارهێنان) و نووسین (بەرهەمهێنان)ی دەقە ئەدەبییەکان بگۆڕێت. جەیمسۆن پابەندبوونی تەواوی خۆی بە فەلسەفەی هیگڵی- مارکسیستی بە بڵاوکردنەوەی کتێبی نائاگایی سیاسی: گێڕانەوە وەک کردەوەیەکی کۆمەڵایەتی هێمادار (١٩٨١) دیاری کرد، کە دروشمی سەرەتایی “هەمیشە مێژووکردن”ە.

جگە لە جەیمسۆن، ڕەخنەگرانی مارکسیستی هاوچەرخ وەک تێری ئیگلتۆن، پرۆفیسەری ئەدەبی ئینگلیزی لە زانکۆی لانکەستەر لە ئینگلتەرا و ئایجاز ئەحمەد، بیرمەند و شرۆڤەکاری سیاسی ناسراوی مارکسی لە هیندستانەوە بەشدارییەکی بەرچاویان لە بواری تیۆری مارکسیستی و ئیستاتیکادا هەیە. بەرهەمە بەناوبانگەکەی ئایجاز ئەحمەد، لە تیۆریدا: چینەکان، نەتەوەکان، ئەدەبەکان (١٩٩٢) شیکاری مارکسیستیانەی چەمکەکانی وەک ئەدەبی جیهانی سێیەم و ڕۆژهەڵاتناسی لەخۆگرتبوو. لە لایەکی دیکەوە ئیگلتۆن زیاتر لە چل کتێبی بڵاوکردۆوە کە بریتین لە تیۆری ئەدەبی: ناساندنێک (١٩٨٣)، ئایدیۆلۆژیای جوانیناسی (١٩٩٠) و وەهمەکانی پۆستمۆدێرنیزم (١٩٩٦). بیروباوەڕی مارکسیستی بەدرێژایی ساڵان گۆڕانکارییەکی گەورەی بەسەردا هاتووە کە شایستەی ئەو ئیدیعایەی مارکس بووە کە گۆڕانکاری تاکە دیاردەی نەگۆڕە لەم جیهانەدا و هەروەها بڕبڕەی پشتی نزیکەی هەموو تیۆرییە مۆدێرنەکانی کلتوور و ڕەخنە بووە. ڕەنگە پارادۆکسێک بێت کە لە کاتێکدا پراکتیکەکانی مارکسیستی لەم ساڵانەی دوایدا پاشەکشەیان کردووە، تیۆری مارکسیستی لە هەموو جیهاندا بە شێوەیەکی بەرفراوان وەرگیراوە.(٧)

تێبینییەکان مەشخەڵ ئامادەی کردوون :

(١) کولییەکان یان قلی کە بەزمانی ئوردۆ و زمانی تورکی یانی کۆیلە. ئەسڵی وشەکە (قول) ە بەمانای دیل دێت. کولییوکان بەو کۆڵکێش و کرێکارانە دەوترا کە هەقدەستێکی زۆر کەمیان پێدەدرێت لە بەرامبەر کارێک. بەتایبەتی کرێکارانێک کە کەوتوونەتە ناوچەکانی باشوور و ڕۆژهەڵاتی کیشوەری ئاسیا

(٢)هێڵی مۆسکۆ ؛ ئەو هێڵە فەرمییە بوو کە حیزبی کۆمۆنیستی یەکێتیی سۆڤیەت و ستالینیزم ڕێبەرایەتیان دەکرد و لە بنچینەدا ئەوەندەی هەوڵدان بوو بۆ بەهێزکردنی ڕیالیزمی سۆشیالیستی ستالینی و جوانکردنی ڕووخساری سەرمایداری دەوڵەتی سۆڤیەت و تاوانەکانی

ستالین هیچی تر نەبوو. ئەم خەتە گەرچی بەهەی سیاسەتی دەرەوەی سۆڤییەت سەپۆرت کرد، بەڵام هەرگیز نەیتوانی ببێتە ئەڵتەرناتیڤی ئەدەبی مارکسیستی و کرێکاریی.

(٣)قوتابخانەی شێوەخوازی ڕووسی یان شێوەخوازە ڕووسییەکان؛ قوتابخانەیەکی ڕەخنەگرانەی ئەدەبی بوو لە ڕووسیا کە کاریگەری زۆری هەبوو لەسەر بزاوتی ڕەخنەی ئەدەبی لە ڕووسیا لە نێوان ساڵانی ١٩١٥-١٩٣٠ . لەو نووسەر و بیرمەندانەی کە جێدەستیان دیار بوو وەکو ڤیکتۆر شیکلۆڤسکی، توری تایتیانۆف، ڤلادیمیر پرۆپ، بۆریس ئیچنباو، ڕۆمان جاکۆبسۆن، بۆریس تۆماشفسکی، گریگۆری گوگۆڤسکی بوون. فۆرمالیستەکان زۆر لەژێر کاریگەری ڕەخنەی نوێدا بوون بەتایبەتی بونیادگەرایی و پۆست بونیادگەرایی. فۆرمالیزمی ڕووسی بزووتنەوەیەکی هەمەچەشن بوو، هیچ باوەڕێکی یەکگرتووی بەرهەم نەهێنا و هیچ کۆدەنگییەکی لە نێوان لایەنگرانیدا لەسەر ئامانجێکی ناوەندی بۆ هەوڵەکانیان لەئارادا نەبوو.

(٤)حەلقە یان بازنەی زمانەوانی پراگ؛ حەلقەیەک بوو لە ژمارەیەک ڕەخنەگری ئەدەبی و زمانناس لەساڵی ١٩٢٦ لە پراگ پێکهات. ئەندامانی دامەزرێنەری حەلقەکە بریتیبوون لە ڕۆمان جاکۆبسۆن، نیکۆلای ترابێزکۆی، سێرجی کارجیڤیسکی، ڕێنێ وێلێک. جان موکارۆڤسکی، ڤیلێم ماتیسیۆس. ساڵی ١٩٢٩ حەلقەکە تێزەکانی خۆی لە وتارێکدا ڕاگەیاند. ساڵێ ١٩٢٩ دەستیان کرد بە دەرکردنی گۆڤارێک بەناوی بەرهەمە زمانەوانییەکانی بازنەی پراگ و بە هاتنی جەنگی جیهانی دووەم ئەویش وەستا. دووجاری تر ئەو گۆڤارە لە ساڵەکانی ١٩٦٦ – ١٩٧١ و هەروەها لە ساڵی ١٩٩٥ زیندوو کرایەوە و هاتە وەشاندن.

(٥)قوتابخانەی فرانکفۆرت؛ ئەم قوتابخانەیە قوتابخانەیەکی تیۆری کۆمەڵایەتی فەلسەفی ڕەخنەگرانە بوو، کە لە ساڵی ١٩١٨ لە شاری فرانکفۆرت هاتە دامەزراندن. گەلێ بیرمەند و فەیلەسووف و ئەدیب و سیاسی پەیوەست بوون بەم قوتابخانەیە. ئەم قوتابخانەیە ڕۆڵێکی گەورەی گێڕا لە بردنەپێشەوەی ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی. بیرمەندانی قوتابخانەی فرانکفۆرت پێیانوابوو کە بیردۆزی کۆمەڵایەتی بەس نییە بۆ ڕوونکردنەوەی ئەو سیاسەتە کۆنەپەرستانەیەی کە لە کۆمەڵگەی سەرمایەداری لیبراڵی سەدەی بیستەمدا ڕوودەدەن. توێژینەوەکانی قوتابخانەی فرانکفۆرت لە ڕەخنەی لە سەرمایەداری و هەروەها ڕەخنە لە مارکسیزم-لینینیزم وەک سیستەمی فەلسەفی نەگۆڕی ڕێکخستنی کۆمەڵایەتی، ئاماژەی بە ڕێگای بەدیل بە گەیشتن بە گەشەسەندنی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگە و نەتەوە دەکرد. دوای چەندین قۆناغ و هەوراز و نشێوکردن، ئەم قوتابخانەیە لەساڵی ١٩٣٣ دەگوازرێتەوە بۆ جنێڤ و

پاشانیش بەرەو ئەمریکا گوێزرایەوە.
(٦)گروپی ئەدەبی مارکسیستی؛ئەم گروپە لە ساڵی ١٩٦٩ دا کە لەلایەن فریدریک جەیمسۆن و چەند قوتابییەکی زانکۆی کالیفۆرنیا لە شاری سانتیاگۆ هاتە دامەزراندن. ساڵی ١٩٧٥ فراوان بەوە و گەلە بیرمەند و نووسەری ئەکادیمی لەدەور کۆبووە و سیمیناریان گێڕا لەوانە فریدریک جیمسۆن، تێری ئیگلتن، ستانلی ئارۆنۆویز، گایاتری سپیڤاک ، مایکڵ ڕایان، جێنی هۆڵند، جون هەوارد، جان بیڤێرلی. ئەم گروپە لەسەر گەلێ بابەت هەڵوەستەیان کردووە وەک لێکۆڵینەوە کلتوورییەکان، پۆستمۆدرینیزم، پۆست بونیادگەری، لێکۆڵینەوە دەروون شیکارییەکان و گوتاری پۆست کۆلۆنیالی و فیمینیزم. شایانی باسە هەتا ئەمڕۆش لە چالاکی فەرهەنگی و کلتووری خۆی بەردەوامە.
(٧)جێی ئاماژەیە لەم نووسینەدا گەلێ ناوی نووسەر و ئەکادیمی هاتوون لە بەر پێویستیم نەزانی بیان ناسێنم. خوێنەری چالاک لەڕێگەی گوگڵەوە دەتوانێت زانیاری تەواو لەسەر ئەو نووسەر و ئەدیبانە بەدەست بهێنێت.

١٢ی نیسانی ٢٠١٦

سەرچاوەکان :

Marxism and Literary Theory

شین وەک ئاسمان.. یوسف محەمەد بەرزنجی

گوزەرێک بەنێو بەجامە شینەکەدا

تێوەردان(مداخلە)
ڕەنگە زۆرمان بیرەوەری نوسراو چاپکراومان بەرچاوکەوتبێت، یان خوێندبێتەوە، ڕەنگە خوێندوەی بیرەوەری بە فزولیەتی مرۆڤ بگەڕێتەوە بە ئەوەی لە ئەنجامی خوێندنەوەی بیرەوەریدا بە ئەوە بگەڕێتەوە بزانێ نهێنێنی شاراوەو ئاشکراکانی مرۆڤەکان و

کەسایەتییە جۆربەجۆرەکان، سیاسییەکان ئەدیبەکان، هونەرمەندەکان،داهێنەرەکان… ئەوانی تر بەگشتی چۆن لە لێواری سەرکەوتن و بە ناوبانگ وەدەستخستن نزیک بوونەتەوە، یاخود ڕەنگە خوێندنەوەی بیرەوەری بە نزیکییەک لەناسین و بەرهەمەکانی ئەو جۆرەکەسانە بگەڕێتەوە کە بەهۆی ناو و بەرهەمەکەیەوە لێمانەوە نزیکن، گەرنزیکیش نەبن، ئەگەرێک هەیە ناویی لە ناو ناواندا هەبێت، بیرەوەری نوسینەوە مێژووییەکی دوورو درێژی لەنێو مرۆڤەکاندا هەیە، یان لەنێو گەلێ جۆربەجۆرەکاندا بە خۆی دابین کردووە.
زۆر لە مێژە گرنگی بە بیرەوەری نوسینەوە دراوە، زۆرێکیش لەو بیرەوەرییە سیاسی وئەدەبیی و هونەری و کۆمەڵایەتییانە بەچاپ گەیشتوون و لە زمانی جۆراوجۆردا وەرگێڕانیان بۆ کراوەو پێمان ئاشنان. یان نوسەرانی خۆماڵی و ناوخۆ لەناو گەلاندا نوسیویانەوەو خەڵک بە تامەزرۆییەوە سەرقاڵی خوێندنەوەیانن. بیرەوەری نوسینەوە بەهەموو شێوەو فۆرم و نەوەرۆکەکەیانەوە، گرنگن دەتوانرێ زۆر کون وقوژبن بەقۆناغ و سەردەمەکان ڕوون بکەنەوە، ڕاستگۆیی لە نوسینی بیرەوەریدا گرنگە، وشەو دەستەواژەو سیحری نوسین و جوانکاری وداڕشتن و نەوەرۆک وبابەت و ڕوداو چنینی بەشوێن یەکدا بۆ کتێبی یاداشت و بیرەوەری ویادگە گرنگ و بەسوودە، درۆکردن وزیادەڕەوی کردن و خەیاڵپڵاوکردن و بەرزکردنەوەی خودو کردنی بەسەرپرمان و فریاد ڕەس و قارەمان و پاڵەوان، زیان بەنوسین و یادگەو بیرەوەری دەگەیەنێت و لە بەهاو کەسایەتی نوسەر کەم دەکاتەوە، بۆیە واقیع وەک خۆی ئاوێتەی نوسین بکرێت لەنێو بیرەوەریدا بەسودو بەپێزو بەنرخ دەکات، تەنانەت پشتبەستن بەنامەو وێنەو بەڵگەنامە… زۆرگرنگ و بەکەڵکەو بیرەوەری نوسینەوە زیاتر بەهێزو بێخەوش دەکات، زمانی جوان وداڕشتنی پڕئیستاتیکای وشە بیرەوەری بەجوانی وزێندوێتی بۆ نەوەکان دەهێڵێتەوەو دەبێتە شایەتی مێژووی ئایندە.

پیاوە بیجامە شینەکە

وەک گوترا زۆرێک لە تاکەکانی کۆمەڵگە دەتوان بیرەوەری خۆیان بەوزمانەی هەیانە بنوسنەوەو تۆماری بکەن و بەچاپکراوی بیخەنە بەردەست خوێنەرانیان ونەو ڕەفەی کتێبخانەی پێبڕازێنەوەو سوود وکەڵک بە خوێنەرو نەوەکان بگەیەنێت و هەم ئەزمۆن و تاقیکردنەوەی کەسی بیرەوەری نووس کەڵک وسوود بەخوێنەر بگەیەنێت و قۆناغی مێژوویی و تێپەڕین بە تاقیکردنەوەکان، لەکەوتن وشکست و هەستانەوە باش بگەیەنێت و پەیام وبەرئەنجامی هەبێت.
پیاوە بیجامە شینەکە، بیرەوەری نووسەرو شاعیری دیارو ناسراو

ل□ نێوەنـدی ئەدەبیـدا(جەلال بەرزنجـی) یە(٦٣١)لاپەڕەی نیـوئەی فۆڕی بۆخۆی داگیرکردووە، لەلایەن دەزگای فام بۆچاپ و بڵاوکردنەوەوە، ساڵی ٢٠٢٢چاپ وبڵاوی کرد□ تەوە.
بیـــرەوەری نوســـەر کەلەم کتێبەدا(پیـــاوە بیجـــامە شینەکە)دا بڵاوکراوەتەوە، بەچەند قۆناغ یان چەندشێوەیەکدا تێپەڕیوە، پاشان ئەم بەرهــەمەی لێشیــن بــووەو هــا تۆتەبەرهــەم، بیــرەوەری و ڕووداوی نێـوکتێبەکە لە کوردســتان و کەنــدا وازیــانکردووەو لەم کتێبەدا بەرهــەمهـاتوون و نوســراون، چــونکە بەرزنجــی کــوڕی کوردســتانەو لە کوردســتان پێــی نــاوەتە ژیــانەوەو ژیــانی ئەزمۆن کــردووەو دووەم ئەزمۆنـــی ژیـــانکردنی کەنەدایە کەزۆر دوورە لە خــاکی بــاب و باپیرانیەوە، بەرزنجی دەڵێت:ڕۆژێک بۆ ئاهەنگی ئیمزاکردنی کتێبی نوســەرێک بــانگهـێشتی کردیــن نووســەرەکە خەڵکێکــی هەرێمێکــی دیکەی کەنەدایەو چەند ساڵە هاتووە بۆ هەرێمی ئەلبێرتا. کتێبەکەی ئەو نووسەرە یادەوەری□. لە ئەزموونی ئەو نوسەرەوە فێربووم لە خۆم بپرسم"نوسەرێک کتێبێک لە سەر شوێنگۆڕینی خۆی لە ناو یەک وڵات بنووسێت،ئەی بۆمن کتێبێک لە سەربڕینی سنووری سێ کیشوەر نەنووسم و ئەو یادەوەری□خۆش و ناخۆشانەی چەندەها ساڵە لە ناوەوەم هەڵم گرتــوون، نەیگێڕمەوە؟!" واتــە ســەرەتای بیــرۆکەی بیرەوەری□کــانی نووسەر لەم سەرچاوە ئاماژە پێدراوەوە سەرچاوەی گرتووەو شاعیرو نووسەر بیرۆکەی نووسینەکەی لەلا گەڵاڵە بووە. سەرتاش ساڵی ٢٠٠٨ بەزمــانی ئینگلیــزی نوســیوێتی و ســاڵی ٢٠١١ بەهــاوبەشی زانکۆی ئەلبێرتای کەنەدا، زانکۆی مەشیگان لە ئەمریکا بەزمانی ئینگلیزی چاپیــان کــردووەو لە زۆر مــاڵپەڕیش وەک ئەمــازۆن بڵــاوکراوەتەوە، جارێکیش وەک پڕفرۆشترین کتێب و لەلایەن خوێنەرانی ئەو وڵاتانەوە، پێشــوازییەکی بــاشی لێکــراوە. کتێبەکە چەنــدین خەڵــاتی کەنەدی و نێونەتەوەی پێبەخشراوە.
پاشــان لەلایەن نووســەرو دەزگــای ئــاراس بەوەرگێڕانــێکــی نوێــوە بۆ سەرزمانی کوردی، ڕەزامەندی بۆ وەرگیراوە کە لە کوردستان و دەزگای ئاراس لە شاری هەولێر چاپبکرێت، بەڵام بەهۆی داخرانی دەزگاکەوە چاپکردنەکەی دواکەوتووە. بەڵام وەک نوسەر باسی لێوەدەکات پاش بەراوردکردن وتەتەڵەو پێداچوونەوە بەبیرەوەری□کاندا چەندجارێک (ئیدیت)کردن زۆر شتی لەنێوەرۆکدا بۆ زیاکراوەو پوختەتر کراوەو بە ناوەرۆک دەوڵەمەند بووەو پاش ئەو هەموو ئاڵوو گۆڕوو ڕانان و گفتووگۆکردنە لەسەر کتێبەکە"١١"یانزە ساڵ تێپەڕین بەسەر چاپە ئینگلیزییەکەی لەلایەن نوسەرو دەزگای فامەوە بڵاوکراوەتەوە.

زمانی نووسین

جەلال بەرزنجی، سەرەتا بەخوێندنەوەو نوسین جگە لە بەڵێنی پلەکانی خوێندن لەگوندەکەیان(ئەشکەوت سەقا)"٤٠"کیلۆمەتر لە شاری هەولێر دوورەو لە سەر شاڕێگەی هەولێر کە دەچێتە کۆیە. دەستی پێکردووەو کەوتە نێودونیای خوێندنەوەو نوسین و شیعرەوە، زۆربەمان جەلال بەرزنجیمان لە ڕێگەی کتێبی(سەمای بەفری ئێواران)ی ساڵی ١٩٧٨ کە بەخەتی دەست چاپی کردبوو، وەک کۆپی چاپ ناسی، شاعیر هەنگاو ئەزموونی و توانای ئەدەبی لەم کتێبەوە خستە بەردیدەی خوێنەرەکانی کە شیعرو دنیابینی شیعری بوو، پاشان بەپلەکانی پەیژەی ئەزمەن وخوێندنەوەو شیعردا سەرکەوت و پێشکەوت و تێکەڵاوی کۆڕ و بڵاوکردنەوەی بەرهەمەکانی بوونە ئاوێتەی گەشەکردن وپێشکەوتن وهەڵزنانی ئەم شاعیرە.

بیرەوەری پیاوە بیجامە شینەکە

ئەم کتێبەی شاعیر لە دووجیهانبینین و دوو دونیاو سەرزەمینی جوداو فرە کلتووری جیاوازدا نووسراوون، کلتوورو دابوو نەریتی خێڵەکی ومەزهەبی پڕ ئازار و برینی کوردستان و کەلتوورو دابوونەریتێکی پێشکەوتووی سەقامگیری خۆرئاوا، کە نووسەر نیوەی ژیانی لە خۆرهەڵات و نیوەکەی تری لە خۆرئاوا بەسەردەبات،مەگەر گەشت پێکیانەوە گرێبدات، تەمەنێک لەملاو تەمەنێک لەولا، بەڵام گەشەکردن و گۆڕان لەم دوو ئەزموونەدا هەیەو کاریگەری تەوای لە سەر نووسەرو تاقیکردنەوەکانی ژیان و نوسین وخوێندنەوەدا بە بەرهەمهێناوەو بەرئەنجامێکی زۆر باش و پوختەو دەوڵەمەندی فێرکردووەو خستوێتیە سەر، یان ناو دونیاو فەزایەکی جیاوازتر لەپێشترو زۆر ئەزموونەکەی دەوڵەمەند وبەپێز کردووەو جوانی زۆری بە(جەلال بەرزنجی) بەخشیووە.

ئەم بیرەوەریانەی نووسەر زۆر بەزمانێکی جوان وپاراو پڕ ئەزموون ودەوڵەمەند نووسراوون، تەژییە لەجوانی گۆڕانەوەو بیرخستنەوە، لە سەرخۆ بەنەرمی دەمانخاتە نێوڕوداو کارەسات و ململانێکانی مێژوو، ژیان لە کوردستان و کەنەداو خۆرئاواوە، ئەو لەبیرەوەرییەکانیدا زمانی زبر توند بەرزوو نزم هەڵچوون خۆ بەقارەمانکرد، دەرەقی وتوندوتیژی نازانێ چییەو خۆی لێبواردووە عەقڵێکی فراوان و ئیستاتیکا لە ووشەدا بەکاردەنێت، من لام وایە نووسەر گەر لەکەنەداو ئەو بارودۆخە سەقامگیرەی ئەزموون و تاقینەکردایەتەوەو تێیدا نەژیایە، نەی دەتوانی بەزمانێکی هەنگوینی و سارد و لە سەرخۆو ئاشتییانە بنووسێت، ئەویش بەوەی زۆر بیرەوەری نووسەران وشاعیران وکەسایەتییەکانی جۆربەجۆری خوێندۆتەوەو لەزمانی ئاشتی وتەبای مرۆق دەستانە گەیشتووەو لای ئەو گرنگی و کەڵکی زیاتر دەگەیەنێت. لە ڕەنگی شین و ئاسمانێکی بێسنووری شیندا شتێ

جوانەکان جوانتردە بینێت.

ناوەرۆکی پیاوە بیجامە شینەکە

پیاوە بیجامە شینەکە گەشتێکە بە ناو کایەکانی ژیان ومردن و منداڵی و گەورەبوون و هەراشبوون و برین و ئازارەکانی رۆژگاردا، ستەم لە بەرانبەر ئاشتیدا وەستاوە،منداڵی لە زێدی خۆیی وهاتنە دونیای لە خانووە قوڕەکانی گوندی(ئەشکەوت سەقا) و گوزەر بەنەوگەڕۆکەکانی هەولێرو موسڵ وسلێمانی وکۆییەو بینینی چیاو دۆڵەکان و سوتانی ڕەزوباخ و گوندو شەڕو ستەم و بەندیخانەو کتێب و چیرۆکە نەبیستراوەکانی بەندیخانەو شیعرو دونیای وشەو خنکاندنی ئازادی، گولە بارانکردنی هاوڕێو کەسوکارو هەڵکەندنی بنجی درەختەکان و ژاکانی گوڵەکان و خەون بینین بەدونیایەکی نوێو گەیشتن بەسەربەستی وئازادییە، گەشت وهەڵهاتنە بەنێو سنوورو کەڵەو کیمابـاران و ئەنفال و بیابانەکانی خواروی عێراق و عەرعەردا، گەیشتنە بەنێو خاکی دراوسێکان وبینینی باڵەخانە بەرزو ڕێستەرانت و شەقامە ڕازەوەکان و باخچە دڵگیرەکاندا، ناسینی کەسایەتیە ئەدەبییەکان و وڵاتانە، بەڵام کۆتایی گەشتیی پیاوە بیجامەشینەکە هەڵفڕینە لە ناو ئامێزی ئاشتی وئازادی و سەقامگیرو گەشتی بەسانسۆرو فرینە بەنێو وشەو جوانی و لەبیرنەچوونەوەی نیشتمان و ئازیزانیدا.

پیاوە بیجامە شینەکە دەڵێت:
ئەمەو ماڵەکەمان لەناو جانتا
لە سیڤاسەوە چوینە ئەستانبووڵ
تا تاریک و ڕوون بچینە تاراوگە
ئەو ئێوارە فرۆکەخانە پڕبوو لە کۆچبەر
هەندێک دەیان ئامادە دەکرد بۆ گەشت
هەندێک بە فەرهەنگ خۆیان فێری زمانی ئینگلیزی دەکرد
هەندێک بیری ماڵەوەیان دەکرد
هەندێک دەترسان بیانگێڕنەوە ماڵەوە

مامۆستا جەلال بەرزنجی بیرەوەریی و پەیڤەکانی جوان چنیووە، بەرهەمەکی بەرزە و نایاب و شیرینەو درەوشاوەیە وەک تیشکی خۆرێک لەناو ئاسمانێکی شیندا، بۆیە شایانی خوێندنەوەیە، پیرۆزبایی لێدەکەم بەهیوام بەردەوام و تەمەندرێژو بەختەوەرو شادمان بێت.

سەرنج:

*هەڵەی چاپ وکۆمپیوتەری فرە تێدایە.

*بەڵگەی سەردەمی خۆیی لەنامە، بەڵگەی گرتن و ئازادکردن، ڕۆژو مانگ

و… زۆربەکەمی بەکارهاتووەیان نیە.

▪ لەزۆر شوێندا بەلای پارتایەتی هۆکاری چونە بەندیخانەی نەچووەو ڕوون نیە خانەوادەو خۆی لە بەرچی دەستگیرکراون و لێپێچینەوەیان لێکراوەو خراونەتە زیندانەوە، تەنیا جەخت لەسەر کوردبوون وشتی تردەکاتەوە.

*"لە گۆڤاری نووسەری کورد" لە شاخ ئەم شیعرەم بە ناوی(زەمەند) بڵاوکردۆوە. ئەمە هەڵەیە گۆڤارەکە ناوی نوسەری کوردستانە، بەونەوە نهێنی و خوازراوەوە شتی وای تێدا نیە.تکایە سەیری هەمان گۆڤاربکە، ئامادەکردنی نووسەری ئەم بابەتە سەرجەم ژمارەکان، ساڵی ٢٠٢٣.

*بەیەکەم جار بە بڵاوکردنەوەی هەندێک" قسەی نەستەق"لە کتێبی (گوڵەکانی ڕۆژگار)م وەرمگرتبوون… ، لەڕاستیدا نووسەر ناوی ئەم کتێبەی بە هەڵە داناوە، ناوە درووستەکەی(گوڵاڵەکانی ڕۆژگار)ە نوسین و وەرگێڕانی محەمەد حسن مەنگۆڕییە، ساڵی ١٩٦٨،چاپخانەی اللواء، پێشەکییەکەی مامۆستا محەمەد مولود مەم نوسیوەتی.

*یەکەمین جارکتێبەکانی (ماوتسی تۆنگ)م لە بەرگێکی سووربە کوردی لەوەندەر بینی…

ئەوکاتە یەک کتێبی ماوسی تۆنگ وەرگێڕاوە ساڵی١٩٧١، ناوی(چەپکێک لە قسەکانی ماو)ە، وەرگێڕانی خوالێخۆشبووان نەوشیروان مستەفاو مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەدە، کتێبێکی گیرفانی بەرگ سووری چەرمە.

*هەرش:مامۆستا دەڵێی پێشمەرگایەتیت نەکردووە؟!

لمووزی بەرز کردەوە،گوتی: هاها، ئەوەتا.. لەڕاستید(لمووز)یان(لەمەز) بەمرۆڤ بەکارنایەت و دروست نیە، چونکە بە ئاژەڵو وڵاخ بەکاردێت.

سەرچاوە: بیرەوەری پیاوە بیجامە شینەکە، دەزگای فام، ٢٠٢٢، ٦٣١لاپەڕە، پێوانە١٣،٥سم، بە٢١سم. لاپەڕە

٢٠٢٣\٣\٢٥

1- بیرەوەری پیاوە بەجامە شینەکە، جەلال بەرزنجی، دەزگای فام بەچاپ وبڵاوکردنەوە، ١٩ل٢٠٢٢

2- سەرچاوەی پێشوول٤٦٧

-3 سەرچاوەی پێشوو ل٥٩
-4 سەرچاوەی پێشوو ل٢٣٤
-5 سەرچاوەی پێشوو ل٢٣٦
-6 سەرچاوەی پێشوو ل٣٩٦

گفتوگۆ لەگەڵ نەوزاد مەدحەت (گەڕان عەبدوڵڵا)* لەسەر کار و چالاکی حەلقەی ئەدیبانی کەمەنیست.. سازدانی: عەبدوڵڵا سەڵمان (مەشخەڵ)

دەربارەی کار و تێکۆشانی حەلقەی ئەدیبانی کەمەنیست و گۆڤاری ڕابەر ١٩٨٧ – ١٩٩١

بۆ خوێندنەوەی کتێبەکە کلیک لەسەر ئەم ناونیشانەی خوارەوە بکە..

ئەم گفتووگۆیە لە کتێبی: دەربارەی کار و تێکۆشانی حەلقەی ئەدیبانی کەمەنیست و گۆڤاری ڕابەر لە نووسینی عەبدوڵڵا سەڵمان)مەشخەڵ(بڵاوبۆتەوە..

پرسیاری یەکەم : چۆن ئاشنا بوون بە گۆڤاری ڕابەر و چۆن دەستتان دەخست؟
جگە لەوەی خوێنەری گۆڤاری ڕابەر بوون، لەهەمان کاتیشدا بەرهەمتان بۆی دەنارد، چ بەرهەمێکتان لەو گۆڤارە بڵاو بۆتەوە؟

گەڕان عەبدوڵڵا:
سەرەتای ئاشنابوونم بە گۆڤاری ڕابەر دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتاکانی ١٩٨٨ ئەوکاتەی لەگەڵ ئەم کەمەڵە هاوڕێیە (پەخشان و بەختیار، مستەفای حەسەنە گەورە، عەدنان حەمید، جەمال کرێکار و شەرکە) بە هەکاری نەچوونمان بۆ نهێنی لەچاوی (خزمەتی سەربازی) دامودەزگاکانی بەعس لە یەکێک لە شوقەکانی شاری هەولێر دەژیاین و

سەرقاڵی خوێندنەوەو کاری سیاسی بووین وەکوو حەڵقەی مارکسی.
پاش ئاشنابوونمان بە ئەدەبیاتی ڕێکخراوەی ڕەوتی کۆمۆنیست و پەیوەستبوونمان بەو ڕێکخراوەوە، بۆ یەکەمینجار لەڕێی هاورێیەکەوە چاومان کەوت بە یەکێک لە ژمارەکانی گ□قاری ڕا بەر. بەرگێکی شین، بە خەتێکی ڕەش لەسەری نوسرابوو ڕا بەر. ناوەوەی گ□قارەکە وەرقەیەکی تەنک بوو پێی دەوترا ڕایز. ئەو ناوانەی بەرچاوم کەوتن و لە یادەوریمدا مانەوە (هۆشەنگ، مەشخەڵ، کاوە و ناوێکی تریش سەیر دەهاتە بەرچاوو بەقورسی بۆم لەبەرکرا، بەڵام ئەول□ بەرکردنەم هەرگیز بیر نەچوەوە ئەو ناوەش (شۆڕش هیومانێست) بوو! پاش ڕاپەڕینی ٩١ زانیم ئەو ناوە جەمال کۆشش بوو. دوواتر شیعرێکی خۆمم بۆیان ڕەوانکرد بەناوی (بۆ مناڵێکی نانفرۆش) ل□ یەکێک لە ژمارەکانیدا بڵاو بووەوە.

پرسیاری دووەم: هەڵسەنگاندتان بۆ کار و چالاکییەکانی حەلقەکە و گ□قاری رابەر چۆن بوو و ئێستا چۆنی دەخوێننەوە؟

گۆران عەبدوڵڵا :

ئەو سەردەمە سەردەمی زێڕینی بەرگریکردن و وەستانەوە بوو لە بەرانبەر دیکتاتۆرییەت و ناعەدالەتی کۆمەڵایەتی و سیاسی. هەر کار و جوڵانەوەیەک لەناو ئەو بازنەی مقاوەمەتەدا جێیەکی بۆخۆی بگرتبایە جێگای ئعتیبار و دەستخۆشی بوو. ئێمە، ئەو هاوڕێیانەی کە پێکەوە دەژیایین جگە لە خوێندنەوەی ئەدەبیاتی سیاسی، سەروکاری ئەدەبیشمان هەبوو. هەربۆی□ گ□قارەکەو هەوڵەکانی پشت گ□قارەکەمان بەرزدەنرخاند. ئەوەی لەبیرم مابێت هەموو کۆک بووین لەسەر ئەوەی ئەمکارە لاسایکردنەوەی گ□قاری ئەدەبی(پێشەنگ)ی کۆمەڵە سازمانی کوردستانی حزبی کۆمۆنیستی ئێرانە (دیارە بەلایەنە ئەرێنێکەیەوە) ئەو سەردەمە لە زۆر بواردا لاسایی کارەکانیانمان دەکردەوە، بەزمانێکی تر بە نمونەیەکی تەواو کامڵی خۆمانمان دەزانین. لەگەڵ ئەوەشدا هەنگاونان بەرەو گەشەپێدانی ئەدەبی کرێکاری و سەربەخۆی ئەو ئەدەبەمان بە گرنگ دەزانی و هەستمان دەکرد ئەمەش هەنگاوێکە بۆ تەکاموڵی بزووتنەوە سیاسێکەمان و نزیکتر ما□□□ د□کات لەگەڵ هەست و واقعیەتی کۆمەڵگەکەمان. ئەو هەوڵانە لە ئێستاشدا دەبێت بە پێوەری بارودۆخی سیاسی ئەو سەردەمە بخوێنرێتەوە. سەردەمێک هەموو دەرگاکانت لێداخرابوون، سەرکووت تا ئەوسەری خۆی ڕۆشتبوو، مەرگ لەسەر هەموو کۆڵان و ناو ماڵێک خۆی مەڵاس دابوو، وشەیەک بەس بوو بۆ لێسەندنەوەی گیانی دەیان کەس! بێنە بەرچاو لەو هەلومەرجە ترسانەکەدا کۆمەڵێک گەنج نەک خۆی لەمەرگ دەبورێ بەڵکوو لەڕویدا

دەوەستێتەوە، ئەوە لەڕوانگەی مەرگ دۆستی□وە نەبوو، ب□ پێچەوانەوە لە سۆنگەی ژیان دۆستی□وە بوو نەک تەنها بۆ خوود بۆ ئەوانی تریش. لەناو ئەودۆخە دژوارەدا هەر ئەوەندە دەکرا کە کرا.

پرسیاری سێیەم : تا چەند لەگەڵ سەربەخۆیی ڕیکخراوێکی ئەدەبی هەیت؟ ئایا پەیوەست بوونی حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست بە ڕێکخراوی ڕەوتی کۆمۆنیستەوە چۆن هەڵدەسەنگێنن؟

گۆران عەبدوڵڵا :

تا چەند لەگەڵ سەربەخۆیی ڕیکخراوێکی ئەدەبی هەیت؟ ئەم بەشەی پرسیارەکەتان، پێم وایە مێژوویەک لەگفتووگۆی لەسەر وەستاوە واتە بە ئا و نا، تێڕوانین و سەرنجی زۆری لەسەرە.
چەمکی سەربەخۆبوون و نا سەربەخۆبون لەدونیای ئەدەبی و سیاسی ئێمەدا شێوێنراوە، بەتایبەت لە دووای ڕاپەڕینەوە، ئەوکاتەی ئەحزابی شاخ کۆمەڵگەیان ب□ تەواوی دابەشکردە سەر ئەحزابی سیاسیدا.
ئەوکاتەی سنووری نێوان چینەکانیان بە شوناسی حیزبی بوون شاردەوە.
ئەوەی کەباسی دووای ڕاپەڕین دەکەم مەبەستم ئەوە نییە شانی ئەحزابی ئایدیۆلۆجی گەرا خاڵی بکەمەوە کە لەسەد ساڵی ڕابردوو کاریگەری قوڵیان لەسەر زهن و کاری ئێمە هەبووە هەرچی کارێک دەستی بۆ برد ب□□ت، ویستوویەتی ڕەنگداری بکات بە ئایدیۆلۆجێکەی خۆی و بە کۆمەڵگە بڵێت ئەوە منم. بەزمانێکی تر ئەوەندەی خەمی نیشاندانی کارەکانی دەبێت ئەوەند بەدوای جێکەوتەبوونی کارەکانیەوە نا بێت.

باسکردن لەسەربەخۆیی گرنگە ڕۆشن بڵێیین سەربەخۆبوون لەچی؟ سەربەخۆبوون لە ئەدەبی بۆرژوازی، یان سەربەخۆبوون لە ئەحزابی سیاسی؟ یان کاتێک دێینە سەرباسی سەربەخۆیی ئۆرگانێکی ئەدەبی و لەو گۆشەیەوە سەیری سەربەخۆبوونەکەی دەکەین کە ئەم گۆڤارە یان ڕۆژنامەیە تەنها گرنگی ب□ ب□□وکردنەوەی بابةتگەلێک دەدات کە دەستەی بەڕێوەبرد نەکەی پێش وەخت، خەت و ختووتەکەی بۆداڕشتووە، واتە بە پشت بەستنیان بە تێڕوانینە فکری و ئایدیۆلۆژێکەیان ش□ورایەک بەدەوری خۆیاندا دەکێشن و فیکر و تواناکان لەو چوارچێوەیەدا لە قاڵب دەدەن.
کاتێک باس لە سەربەخۆیی ڕێکخراوێکی ئەدەبی دەکەین بەڕای من گرنگە پێشتر لە ئەرکەکانی ئەدەب تێبگەین. بە زمانێکی تر، ئێمە خەریکین چی لەسەر شانی ئەدەب باردەکەین. بەشێوەیەکی بن□□□تی و باو دوو ڕوانگە کار لەسەر دونیای ئەدەب دەکات، یەکێکیان پێی وایە ئەدەب دەبێت تەواوکەری سیاسەت بێت و لەسەنگەرەکانی پێشەوە خەریکی

شەڕبێت ئەوەش زۆرتر بە ئەدەبی پرۆلیتاریا ناسراوە. لەناو ئەم تێڕوانینەدا نووسەر بە تەواوی ئازادێکانی خۆی لەدەست داوە و لە بۆتەی سیاسەت و ئایدیۆلۆجیایەکی دیاریکراودا دەشێلرێت. لە زهنی نووسەری ئەدەبیدا ئەوە بەرجەستە دەکرێت کە سیاسەت بەیەکەم دێت و دونیای ئەدەبیش دەکرێتە خزمەتی سەرکەوتنی سیاسەتەوە واتە سیاسەت جێگای یەکەم دەگرێت و ژیان دووەم (ژیان بەمانای لایەنە زاتی و بایۆلۆجێکەی ئینسان) دیارە مەبەستمان لەو خەتە سیاسییە کەلە زهنیەتی نووسەردا جێگیر دەبێت. لێرەوە تراجیدیای ئەدەب دەستپێدەکات و نووسەر دەبێت بەڕۆبۆتی ستراتیج و تاکتیکەکانی ئایدیۆلۆجیایەکی دیاریکراوو دونیای ئەدەبیش تا ئەو سەری خۆی بچوکدەکرێتەوە.

ڕوانگەکەی تریش بەشێوەیەکی تایبەت کار لەسەر ناشیرینکردنی ئایدیۆلۆجیا دەکات لەڕێی میدیا زەبەلاحەکانیانەوە بەناوی ئەدەبی دیموکراتییەوە کەش و هەوایەک دەڕەخسێنن، نووسەر لە بنەما ئابوری و کۆمەڵایەتییەکەی خۆی دادەبڕێنن و وەکو تاکێک لەسەر پشتی پەپولەیەک لە نێوانی ئەستێرەکاندا خەریکی شەوی شین و پەمەیی دەکەن.
دەبێت ئەو بارانەی کەسەر بە هەواری دونیای ئەدەب نیین لە کۆڵی ئەدەب بکرێنەوە. دەبێت ئەدەب لە پەیوەندییە قوڵەکەی بە ئینسانەوە سەیربکرێت.
وەکوو جەیمس فێرەڵ لە ئەدەب و ئایدیۆلۆجیادا دەڵێت (ئەدەب هونەرە لەسەردەمێکدا هۆشیاری و ویژدان درووست دەکات. ئاگادارمان دەکاتەوە لەوەی چی بەسەر بەشەرەکاندا هات، وە دەکرا چییان بەسەردا بێت وە بیریان کردەوە چییان بەسەردا دێت. باسی ئەو سەردەمانەمان بۆ دەکات کە ژنان و پیاوان لە چ دڵخۆشی و نا خۆشی و چەرمەسەرییەکدا ژیان. ژیان پڕە لە نهێنی وە گەورەترین نهێنی ژیانیش خودی م□ر□ڤ خۆیەتی. ئەدەب گەڕانە بە دوای ئەم نهێنییانەدا..) لە دێڕێکدا دەتوانیین بڵێین با دەستهەڵگرین لە سەربەخۆبون و نا سەربەخۆبوون با زەمینەیەک بۆ ئەدەب بڕەخسێنین ببێت بە ئاوێنەیەکی ڕوونی سەردەم و ژیانی ئینسانەکان.

سەبارەت ب□ بەشی دووەمی پرسیارەکەتان:
ئایا پەیوەست بوونی حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست بە ڕێکخراوی ڕەوتی کۆمۆنیستەوە چۆن هەڵدەسەنگێنن؟
ئەم پرسیارە لە کاتی خۆیدا لەناو ئەو هاوڕێیانەی لەسەرەوە ئاماژەم پێدان بوو بە شوێنی قسەو باس. بەشێوەیەکی گشتی دیدێکی

ڕۆشنمان ن□ بوو ل□ بارەی ئەدەب و ئایدیۆلۆژیاوە. تێبینییەک کە هەمان بوو ئەوەبوو ئەم کارە دەبێتە مایەی ئەوەی نووسەرانی غەیرە ڕەوت خۆیان دوورە پەرێز بگرن لە حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست چوونکە بە کردار دەبێتە حەلقەی ئەدیبانی ڕەوتی کۆمۆنیست.

لە دیدی ئەمڕۆمەوە ئەو بڕیارەی حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست بە بڕیارێکی تەواو هەڵە دەزانم، چونکە دونیای ئەدەب زۆر فراوانترە لەوەی بترنجرێتە ناو بۆتەی ڕێکخراوێکی سیاسییەوە. لە کۆتاییشدا بە ئاستی گەورەی و بچوکی ئەو ڕێکخراوەیە ئەویش گەورەو بچووک دەبێتەوە.

لە کۆتاییدا و لە یادی ئەو ڕۆژگارەو هەوڵەکانی کارکردن بۆ باشتر کردنی ژیان وهەنگاو نان بۆ گۆڕینی دونیا، چەندە کارەکان زۆر سەرەتایی و بچووک بووبن یان ڕەنگە مایەی پێکەنینبن بۆ ئەمڕۆ، دەڵێم سەرجەم کارەکان مایەی ڕێزو دەستخۆشین. رۆژگارێک بوو مەرگ لە کەمینا بوو بۆ هەموو کارو بکەرێکی کار. هەڕچی کارە کرا لەو چوار چێوەیە، تەنها نییەت کارکردن بوو هیچی تر. دووبارە دەستان خۆش.

- نەوزاد مدحەت (گۆران عەبدواڵ) نووسەر و شاعیر و هەڵسوڕاوی جەماوەری و کرێکاری
لە داکیبووی شاری کەرکووک □ ساڵی ١٩٦٤ .
لەهەڕەتی لاویدا پەیوەست دەبێت بە کۆمەڵەی
ڕەنجدەرانی کوردستانەوە. پاشان وەکوو دەیان کەسی
تێکۆشەری تر واز لە کۆمەڵە دێنێت و
پەیوەست دەبێت بە بزووتنەوەی کۆمۆنیستی و بەتایبەتی
ڕێکخراوی ڕەوتی کۆمۆنیست. هاوڕێ
گۆران هەڵسوڕاوێکی جیددی سیاسیی و جەماوەریی بوو.
جگە لە ڕێکخراوی ڕەوتی کۆمۆنیست
و پاشان حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری عێراق، لە یەکێتیی
بێکاران لە کوردستان و کۆمەڵەی
ئاوارەکانی کوردستان زۆر شیلگیرانە هەڵدەسوڕا.
ئەم تێکۆشەرە بۆ ساتێک چییە وازی لە
خەبات ل□ پێناو دنیایەکی ئینسانیی و باشتر نەهێناوە.
ئێستاش دوو دەیە زیاترە لە وڵاتی
کەنەدا دەژێت و بەڕێوەبەری سایتی دەنگەکانە.

جەوهەری فەلسەفە و حەقیقەتی فەلسەفە.. نووسینی: دڵشاد کاوانی

سەرەتا

مەژووی بیرکردنەوەی مرۆڤ بیرۆکەی لەسەر دۆزینەوەی حەقیقەت و ڕاستی یان ئاسانکردنی ژیان و ئەزموونە فکرییەکان هەڵچنیوە، بە بیرمەندان، ڕاستی گەردوون گرنگە، ئایدیای بیرکردنەوە بریتییە لە گەڕان بەدوای جەوهەر و دۆزینەوەی ڕاستی. بەهۆی گرنگی ژیان لە دەرەوەی دەستڕاگەیشتن و چارەنووسی مرۆڤ، کاریگەری بیرکردنەوە و بیرۆکەکانی لەسەر مرۆڤ دانا، نەوەک تەنیا لەسەر خودی بوون. کۆکردنەوەی ئەو بیرۆکانەش لە ڕوانگەیەکی گشتییەوە ناوی لێنرا “فەلسەفەی مرۆڤ”.

قوتابخانەی سۆفیستیکا دووەم قوتبخانەی بیرکردنەوە.

لێرە باسی ڕۆڵی قوتابخانەی دووەمی بیرکردنەوەی فەلسەفیی سەردەمی سوقرات دەکەین، کە پێکهاتووە لەو کەسانەی کە لە زمانی یۆنانیدا بە “سۆفیست” ناسراون، قوتابخانەیەکی بیرکردنەوەیە کە بە ئەنترۆپۆسەنتریزمی پێش سۆکراتی تایبەتمەندە. دیارترین تایبەتمەندی ئەم ڕەوتە ئەوەیە کە پێوەر بە لێکدانەوەی حەقیقەتی بوون تەنیا لەسەر بنەمای بڕیار و هەستی مرۆڤەکانە و مەحاڵە باس لە سروشتی ڕاستەقینەی بوون بکرێت.

وشەی “سۆفیست” کە بە واتای “وەستا، لێهاتوو” دێت، سۆفیستی یۆنانییە، و لە زمانی یۆنانییەوە بە وشەی “سۆفیستیکا، سۆفیزم، ساپساتا” هاتەتە ناو زمانەکانی دیکەوە. سەرەڕای واتا ئەرێنییەکانی زاراوەی سۆفیست، بە تێپەڕبوونی کات، هەندێک لە بیرۆکەکانی سۆفیست سەرباری ئەوەی بەناوبانگ بوون، تۆمەتبارکراون بە کێشەی ڕێتۆریکی.

فیساگۆرس، سەرکردەی بزووتنەوەی سۆفیستەکان، یەکێک بوو لە بەناوبانگترین سۆفیستەکانی جیهانی یۆنانی، بە ئەو ڕاستی ڕێژەیی و

لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر و لە بارودۆخێکەوە بۆ دۆخێکی تر دەگۆڕێت. ئەگەر ڕاشکاوانەتر باسی بکەین، بۆ نموونە لای ئەو، بوونی یان نەبوونی سەرما لە ڕۆژێکی زستاندا پەیوەندییەکی نزیکی هەیە بەوەی کە ئایا مرۆڤ بە بەستەڵەک دەبێت یان نا، ئەگەر کەسێک ببێتە بەستەڵەک، دەتوانین باسی بوونی سەرما بکەین، ئەگەر بەستوویی و قەڵەوینی مرۆڤ نەبێت، ناتوانین باسی بوونی سەرما بکەین. بە جۆرێک حەقیقەت لەسەر بنەمای مرۆڤ دامەزراوە، ئینکاری جەوهەری حەقیقەت دەکات، واتە ئەو بیرۆکەیەی کە حەقیقەت یەک حەقیقەتی هەیە، بە شێوازی تێگەیشتن لە تێکدانی هەموو شتێک، ڕێگا بە نیهیلیزم (نکۆڵیکردن) دەکاتەوە.

لای فیساگۆرس حەقیقەتی مرۆڤ پێوەری هەموو دروستکراوەکانە.

“مرۆڤ پێوەری هەموو دروستکراوەکانە.” بەناوبانگترین وتەی فیساگۆرسە و دەتوانرێت بڵێین فەلسەفەکەی بە شێوەیەکی سەرەکی لەسەر ئەم وتەیە دامەزراوە. وەک لە سەرەوە ئاماژەمان پێدا، بیرۆکەی ڕێژەیی حەقیقەتی بەو بیرۆکەیە خستەڕوو کە ڕاستی وجود لەگەڵ ڕێزگرتن لە مرۆڤدا دەگۆڕێت، ئەمەش بووە هۆی دەستپێکردنی ڕێژەگەرایی فەلسەفیی. پێشخستنی ئەو بیرۆکەیە بووە چەقی ئەو تیۆرییەی کە بابەتی فەلسەفە دەبێت تەنها مرۆڤ بێت، هەموو کێشە فەلسەفییەکان دەبێ لە دەوری مرۆڤدا بسووڕێنەوە.

بەپێی تیۆری ڕێژەیی کە فیساگۆرس پێشنیاری کردووە، ئایین و ئەخلاق و دادپەروەری و یاسایەکی گەردوونی یان گەردوونی نییە. بە واتایەکی تر هەموو بوون لە بازنەی ڕێژەییدا دەجووڵێت و مەحاڵە باس لە بوونێکی ڕاستەقینە بکرێت. بە جۆرێک ئەمە ئەوەمان بۆ دەردەخات کە ڕاستی ڕێژەییە.

فیساگۆرس بە ئاماژەدان بە نیهیلیزم (نکۆڵیکردن، هیچ نەبوون) و ئەگنۆستیزم (تیۆری نەزانی)، ئەو بیرۆکەیەی پێشخست کە مەحاڵە بزانین خودا هەیە یان خودا چییە: “ئەگەر کەمێک زیاتر بژین، ڕەنگە هەندێک شت فێربین، بەڵام ژیان زۆر کورتە بۆ فێربوون.” شتەکان بە ئێمە داماون. بۆیە ئێمە مافی ئەوەمان نییە هیچ شتێک لەبارەی خوداوە بڵێین و لەسەر ئەو شتانەی کە ناتوانین هیچ لەبارەیەوە بڵێین.

توانین بنەمای فەلسەفە و بیرکردنەوەیە، لای گۆرگیاس

گۆرگیاس، خوێندکاری ئیمپێدۆکلیس، کارەکتەری گوماناویتر بوو لە

پرۆتاگۆراس. بۆ ئەو خودی بوون دۆخێکی جێی پرسیارە و وشە بەناوبانگەکانی مێژووی بیرکردنەوەش بریتین لە "هیچ شتێک بوونی نییە، مەحال□ د□بوو بزانرێت ئەگەر هەبووایە و ئەگەری زانینیش هەبووایە، مەحال□ د□بوو بتوانیت بە ئەوانی تر بیگەیەنێت".." بۆیە ئەرکی ڕێژەیی پێدەدرێت.

ئەمەش سێ بیرۆکه ی سەرەکی له خۆ گرتووه:.

1) چونکه پارادۆکسی بوون سروشتێکی وای هەیه که ڕوونکردنەوەیەکی عەقڵانی نییه ، بۆیه مەحاڵه باس له بوون بکرێت.

2) کە دەرئەنجامەکانمان سەبارەت بە بوون نادروستن چونکە عەقڵ ناتوانێت بە شێوەیەکی دروست هەست بە بوونی جیهانی دەرەکی بکات و هەر بۆیەش مەحاڵە بزانێت.

3) سەرچاوە و تێگەیشتن و تێنەگەیشتنی گوێگرە لە بوون بە هۆی بێتوانایی زمان لە دەربڕینی بوون بە شێوەیەکی دروست و کامڵ و نەتوانینی گەیاندن و لە ئەنجامدا نەزانین بەهۆی ناتەواوی زمانەوەیە. نموونەیەک لەم ئارگیومێنتە: تێگەیشتنی ڕەنگ هەوڵدەدات لە ڕێگەی وشەسازی و بیستنەوە مەحاڵبوونی تێگەیشتنی ڕەنگ بسەلمێنێت.

بە بۆچوونی گۆرگیاس، بەو پێیەی مەحاڵە بزانین، بۆیە فەلسەفە نابێت ئامانجی زانستناسی (مەعریفە) بێت، بەڵکو دەبێت ئامانجی ژیانێکی بەرز و باش بێت. کاتێک ئەفلاتون لێی پرسی ئاخاوتن چییە؟ گوتی باڵاترین هونەر لەم ژیانەدا قسەکردنە و بابەتی قسەکردن تەنها وشەیە، باسی لەوە کرد کە ڕاستی و درۆ و ڕاست و هەڵە لە هونەری قسەکردندا گرنگ نین. ئەفلاتون ڕەخنە لە قسەکانی دەگرێت و دەڵێت واتا "ڕەوایەتیدان بە درۆ". لە ڕاستیدا گۆرگیاس مەبەستی ئەوە نییە کە فەلسەفە مەعریفە دروست دەکات، بەڵکو شتێکە کە درک بە ئامانجەکانی مر□ق بکات و خزمەت بە ئامانجەکانی مر□ق بکات.

با لە ڕوانگەی جەوهەری فەلسەفەوە سەیری ئەو شتانە بکەین کە گۆرگیاس لە سەرەوە گوتی: لە ڕاستیدا تاکە ئایدیالی فەلسەفە دۆزینەوەی حەقیقەت و ڕاستییە و لەسەر بنەمای ڕاستی دامەزراوە. سروشتی حەقیقەتگەری فەلسەفە لە پشتبەستنی بە لۆژیکەوە سەرچاوە دەگرێت وەک بڕبڕەی پشتییەتی، کە تاکە ئامرازێکە کە عەقڵی مر□ق ل□ کەوتنە هەڵەدا دەپارێزێت. هەروەها لۆژیک هاوشێوەی تەرازووە. بەو پێیەی بۆچوون هیچ ئایین و نەتەوە و ڕەگەزێکی نییە، تەنیا بە پشتبەستن بە لۆژیکەکەی مر□ق د□توانێت خۆی لە چەقاندنی لە بەرامبەر وەهم و ساختەکارییە جۆراوجۆرەکانی بیروڕا بەدوور بگرێت.

هەروەها توانای وەستانەوە لەسەر حەقیقەت لە لۆژیک و عەقڵەوە سەرچاوە دەگرێت.

کاتێک پرسیار لە ئەرستۆ کرا کە فەلسەفە چییە؟ بە کورتی دەڵێت "زانستی هۆکار و کۆتاییەکانە". ئەرستۆ بەم جۆرە وەڵامی دایەوە، ئەفلاتون لە لێکدانەوەیەکدا ئەڵێت: "فەلسەفە ئامادەیە بە مردن" لە ڕوانگەی ئایدیالی دەستبەجێ و لە لێکدانەوەیەکی دیکەدا، لە ڕوانگەی ئایدیالی درێژخایەنەوە، "فەلسەفە هەوڵی مرۆڤە بۆ بوون." تا ئەو جێگایەی کە پێی دەکرێت وەک خودا بێت". بەگوێرەی لێکدانەوە فەلسەفییەکانی فەیلەسوفە یۆنانییەکان، زانینی هۆکار و ئامانجی بوون، هەروەها دۆزینەوەی حەقیقەت و گەیشتن بە حەقیقەت و گەیشتن بە حیکمەت، هۆکارە سەرەکییەکانی بنیاتنانی فەلسەفەن. لە ڕوانگەیەکی ترەوە، پاککردنەوەی ڕۆحە لە دونیای ناتەواوەوە بۆ جیهانی سەرەوەی کامڵ و خۆ ئامادەکردنی بۆ مردن، واتە ژیانی دوای مردن، یان قیامەت بە زاراوەی ئایینی ئیسلامی.

جەوهەری حەقیقەت لای کیندی و ئیبین سینا لە قوتابخانەی ئیسلامیی.

کیندی کە بە یەکەم فەیلەسوفی ئیسلامی ناسراوە، لە وتاری "لەسەر فەلسەفەی یەکەم"دا فەلسەفەی بە "هەوڵدان بۆ زانینی ڕاستی وجود تا ئەو شوێنەی پەیوەندی بە توانای مرۆڤەوە هەیە" پێناسە کردووە و ڕوونی دەکاتەوە. لە پێناسەیەکی دیکەدا دەڵێت "فەلسەفە خۆناسینی مرۆڤە". سەرنجەکانی کیندی بە توندی ڕەنگدانەوەی پەیوەندی نێوان زانستناسی و حەقیقەتن، هەروەها ئەوە نیشان دەدەن کە ئایدیای فەلسەفە دۆزینەوەی ڕاستی و زانینی ڕاستییە. ئیبن سینا کە بە پاشای فەیلەسوفە ئیسلامییەکان ناسراوە، فەلسەفە بەم شێوەیە پێناسە دەکات: "مرۆڤ بە زانینی ڕاستی شتەکان دەگاتە کامڵبوون".

بە پێچەوانەی فەلسەفەوە، حەقیقەتی ڕەها یان زاراوەیەکی تر بە حەقیقەتی ڕەها یان حەقیقەتی ئەبەدی بوونی نییە و مەحاڵە بە تەواوی حەقیقەت بناسین، کە مامەڵە لەگەڵ حەقیقەتی ڕێژەیی یان زاراوەیەکی تر بە حەقیقەتی بابەتیی دەکات. لای ئەوان ڕاستی ڕێژەیی و چاکەی بوارێک گوزارشت لە چاکە ناکات لە بوارێکی تردا و کردارێک کە بە تاکێک ئەخلاقی بێت ناتوانێت بە تاکێکی تر ئەخلاقی بێت، ئینکاری ڕاستی یان جەوهەری شتگەلێکی وەک ئەخلاق، جوانی، و چاکە، پێوەرەکانی ئەخلاق و چاکە لە حەقیقەت جیا دەکاتەوە، بانگەشەی ئەوە دەکات کە "فەلسەفەی مرۆڤ"ی مرۆڤ سەنتەری بنیات ناوە کە لەسەر بنەمای زەمینەسازی مرۆڤ لە ناوەندا دامەزراوە. بەڵام فەلسەفە لە بەرامبەردا لە ڕوونکردنەوەی جەوهەری شتەکاندا، مرۆڤ یان

بەرژەوەندی مر□ق نا پێوێت، بەڵکو حەقیقەتی ئەبەدی یان حەقیقەتی ڕەها دەپێوێت. بە واتایەکی تر لە کاتێکدا پێوەرەکانی فەلسەفە بۆ حەقیقەت و مەعریفە لەسەر بەرژەوەندی مر□ق دامەزراون، پێوەرەکانی مەعریفە و مەعریفەی فەلسەفە لەسەر بنەمای حەقیقەتی ئەبەدی یان حەقیقەتی ڕەها یە.

ئەگەر بتوانین باسی ئەخلاقی گەردوونی بۆ فەلسەفە بکەین، مەحاڵە باسی ئەخلاقی گشتگیر بۆ فەلسەفە بکەین. چونکە ئامرازێکی تری گرنگی زانست بۆ پێوانەوەکردنی بوونەوەکان بریتییە لە تیۆری ڕێژەیی کە پەیوەندییەکی نزیکی بە بنەمای گۆڕانکاری لە فیزیادا هەیە و بۆ ئەگەری بوونەوەکان بۆ ئەنجامدانی گۆڕانکاری لە پێوەندی لەگەڵ مر□ق و ژیانیدا بەکاردێت. بە واتایەکی تر لە بەرژەوەندی مر□قایەتیدا ڕۆڵی هەیە.

فەلسەفەی حەقیقەت لە قوتابخانەی ماتریالیزمی دا

ماتریالیزمی دیالکتیکی، □□و□ت□ک کە مارکس و ئەنگڵس دەستپ□کردووە، بە ئیدیعاکردنی ڕاستی بابەتیی، ڕاستی ئەبەدی، واتە میتافیزیک ڕەتدەکاتەوە. ئەگەر ڕاشکاوانەتر بڵێین، هەوڵدەدات گەردوونی میتافیزیکی پووچەڵ بکاتەوە بە یەکەمایەتیدان بە گەردوونی فیزیکی. لە جیهانی یۆنانیدا، لە دیمۆکریتۆسەوە دەست پێدەکات، "ڕۆح لە ماددا پێکهاتووە". ڕوانگە، واتە قوتابخانەی فیکری ماتریالیست-ماتریالیستی ئەمڕۆش لەگەڵ قوتابخانەی فیکری ماتریالیستی بە ڕێبەرایەتی مارکس و ئەنگڵس بەردەوامە، ئەو بیرۆکەیە ئەوە ڕەتدەکاتەوە کە ڕاستییەکی جێگیر لە حەقیقەتی گەردوونی و ئەخلاقی گەردوونی و دادپەروەری گەردوونیدا هەیە، بانگەشەی ئەوە دەکات کە مر□قایەتی پێوەرەکەی ڕاستی و دادپەروەری و ئەخلاقە. بەڵام مر□ق شوێن حەقیقەت دەکەوێت، حەقیقەتیش شوێن مر□ق ناکەوێت.

سەرئەجام

لە کۆتاییدا ئەگەر لە ژێر ڕۆشنایی عەقڵ و لۆژیکدا سەیری ئەم کێشەیە بکەین، بۆمان دەردەکەوێت کە حەقیقەت جەوهەری خۆی هەیە. زەوتکردنی جەوهەری حەقیقەت یان حەقیقەت لە خۆی و نکۆڵیکردنی بوونی خۆی بە جێبەجێکردنی تیۆری ڕێژەیی بۆ حەقیقەت یان حەقیقەت و نکۆڵیکردن لە سروشتی ڕەسەنی بوون و بە ناسروشتی کردنی، هاوتایە لەگەڵ نکۆڵیکردن لە سروشت لە ڕوانگەیەکەوە. وەک ئەوە وایە پیاوێک حەقیقەتی پیاوسالاری بخاتە ناو ڕێژەییەوە و بانگەشەی ئەوە بکات کە ژنسالاریش بوونی هەیە، یان مەحاڵە بە هیچ شێوەیەکی ڕاستەقینە باس لە پیاوسالاری بکرێت. وەک گۆرگیاس، دەڵێت "کە حەقیقەت بوون نییە.

ئەگەر هەبێت، ناتوانین بیزانین، یان ئەگەر بیزانین، ناتوانین ڕوونی بکەینەوە. بە مانایەک گومانی لە بوونی بوون هەبوو، تیۆری ڕێژەیی ڕاکێشا بۆ ناو ئەنتەلۆژیا و چووە ناو ئینکاری بوون. دوای ئەم کێشەیە کێشەی بوونی خودا بەدوای خۆیدا دێنێت، هەروەها تیۆری ڕێژەیی سەبارەت بە بوون و یەکگرتوویی خودایان بەکارهێنا بۆ ڕاکێشانی کێشەی ئەگەری یەکگرتوویی و فرەیی. لەم ڕوانگەیەوە تیۆری ڕێژەیی ڕۆڵێکی تایبەتی هەیە لە ئەنترۆپۆسێنتریزمی ئەوان و لە فەلسەفەی سەرەکی خۆیاندا. تیۆری ڕێژەیی بنەمایەکی بنەڕەتییە لە فیزیادا و ئەوەش دەرئەنجامی ماددە و گۆڕانکارییەکانی، یان بەهای ڕێژەیی، کە لە بوونە فیزیاییەکاندا هەیە. بەو پێیەی بوونە میتافیزیکییەکان لە ماددەی بنەڕەتی پێکهاتوون، جێگیرن، ناگۆڕدرێن و لەبەر ئەوەی ڕاستییەکانیان بە هەمیشە ڕاستن، ڕاستییە ئەبەدییەکانی سروشتی “ڕاستی ڕاستییە نەگۆڕەکان”یان هەیە. لەم ڕوانگەیەوە، چونکە لە ڕوانگەی لۆژیک و عەقڵەوە ناتەبایی هەیە، هەروەها لە ڕوانگەی واقیع و ڕاستییەوە، بناغەی فیزیکی بۆ میتافیزیکەوە ببەسترێتەوە، بناغەی میتافیزیکیش بە فیزیا، ناوەکە لە تیۆری ڕێژەیی لەگەڵ میتافیزیک و ئەخلاق و بەهاکانە، واتا سابستا یان سۆفستایی بەبازاڕکردنی ڕێژەگەرایی بە ناوی فەلسەفەوە لایەنگری گوومانەوەکان نییە، بەڵکو پشتگیریکردنیشە لە حەقیقەت بەرامبەر بە درۆ، ڕاست بەرامبەر بە هەڵە.

سەرچاوەکان:

فارسی

-رساله سوفسطایی افلاطون جلدی۲ نویسنده: افلاطون. مترجم: علیرضا ساعتی. نشر: پرسش. ۱۳٥٦.

-کتاب هنر همیشه بر حق بودن. نویسنده : آرتور شوپنهاور. مترجم : عرفان ثابتی.. نشر: نگار ۱۳۷۸.

-نام کتاب:خرید کتاب دیالکتیک طبیعت اثر فردریش انگلس از نشر شفیعی. ناشر:شفیعی. نویسنده:انگلس. مترجم:فرامرز نسیمی.۲۰۲۰.

عەرەبی

-كتاب. كارل ماركس أو فكر العالم. مولف: جاك اتالي. ترجمة من الفرنسية: صباحز الناشر: دار كنعان للدراسات و النشر. سنة 2018م.

-كتاب رسائل الكندي الفلسفية. مولف: كندي. قسم الفلسفة المعاصرة. الناشر: دار الفكر العربي. لسنة 2017.

ئینگیزی

A History of Greek Philosophy, Volume 3: The Fifth Century

من باوەڕ ناکەم!.. نووسینی: نووسەرو هوونەرمەندی تەشکیلی عێڕاقی/ عەفیفە لوعەیبی

وەرگێڕانی: حەسەن ڕازانی

من باوەڕ ناکەم، باوەڕ بە هەمووشتێک ناکەم کە لە کتێبە ئایینییەکاندایە هەتا ئەگەر ڕاستیش بێت، ئەوەی کە لە سەدەکانی ڕابردوودا بە ژن دەگونجا لەو سەردەمەی ئێستادا ناگونجێت، هەروەها پڕ بە دەمم دەیەڵێم کە من کەم عەقڵ نیم وەکو کە لە حەدیس دا هاتووە، عەورەت و ڕووتیش نیم وەک و کە لە حەدیسێکی تردا هاتووە، هەروەها وەکو سەگی ڕەشیش پیس و گوڵاو نیم تەنانەت وەک و سەگی سپیش.
ڕازی نابم کە لە ئەگەری کوشتنمدا بگووترێت پارەی خوێنەکەم نیوەی پارەی خوێنی پیاوە، هەروەها من هیچم لە پیاو کەمتر نیەو پیس و گوڵاویش نیم هەردەستم بەر پیاو بکەوێت دەستنوێژی بشکێت، ئەوەندەش بێهەست نیم تاکو چوار مانگ و دە ڕۆژ لە ماڵەدا ماتەمینی بگرم بۆ پیاوێک کە ڕەنگە لە ژیانیدا بە دووشت خۆشی پێنەگەیاندبم، وە قەبوڵیش ناکەم کە لە ماڵەدا زیندانی بکرێم هەر بۆ ئەوەی کە بە هۆی منەوە پیاوێک دووچاری گوناح نەبێت، وە ڕازیش نابم کە ڕوخسارم داپۆشم هەروەک کە پێیم شەرم بێ بەدەرەوەبێ، من نە شووشەم و نە پەراسووی خواروخێچیشم، ڕازیش نابم کە شوو بە جانەوەرێک بکەم و ژیان لە نەگبەتیدا بەسەربەرم.
بۆچی دەبێ نوێژ بکەم و ڕۆژوو بگرم و بچمە حەج و تەواوی ئەرکەکانی خواپەرستیش بەجێبێنم وکاتێکیش کە دەمرم و مێردەکەم لێم ڕازی نابێت و گەردنم ئازاد ناکات دەبێ بچمە دۆزەخەوە؟، هەروەها بۆچی دەبێ کاتێک کە لەناوجێدا داواکاری مێردەکەم بەجێنەهێنم فریشتەکان لەعنەتم لێبکەن و کاتێکیش کە من لە ناوجێدا داوایەکم لە مێردەکەم هەبێ ئەو گوێم ناداتێ وهیچیش بە ئەو نابێت و

فریشتەکانیش هیچ لێی ناغەزرن؟، وە بۆچی دەبێ کاتێک کە بابم دەمرێ، یاخوا تەمەنی درێژ بێت، میرات بە قەدەر نیوەی هی براکەم بدات بە من هەرچەندە کە براکەم لەوەتی خوێندنی ئامادەیی تەواو کردووە بۆخۆی ژیاوەو ژنیکی ئەمریکیشی هیناوەو لە ماڵی خۆیدایەو زۆر بەدەگمەن لە بابی دەپرسێت و هەر منم کە ئاگام لە بابمەو کە نەخۆشیش دەکەوێت هەر منم کە خزمەتی دەکەم و شەونخوونی لەسەر دەکێشم و هەمیشە بەلایەوەم و پارەشم بۆچارەسەری نەخۆشیەکەی لێخەرج کردووەولەسەر بابیشم مێردکردن و زۆر شتی تری پەیوەند بەژیانی خۆشم وەدواخستووەو ئێستاس ئەوە منم کە دەستکورتم و پێویستم بە پارەیەو براکەم دەوڵەمەندەو هیچ پێویستی بە میراتی بابم نیەو کەچی سەرباری ئەوەش دەبێ من نیوەی ئەوم بدرێتێ؟.

هەروەها قەت قەبوڵ ناکەم وەکو کۆیلەو کەنیزەیەک لە نێوچوار کەنیزەدا کە پیاو شەش جار لە مانگێکدا دێت بۆلام و لەگەڵمدا دەخەوێت واش نیشانم بدات کە ئەوە چاکەیەکە لەگەڵ منی دەکا، وە هەرگیز ڕازی نابم مێردەکەم لێم بدات جا با بەدار مسواکی ددان پاک کەرەو□ یەکیش بێت بە بەهانەی ئەوەی کە من ژنم و بە بەهانەی ئەوەی کە پیاو مافی دیسپلینکردنی ژنەکەی خۆی هەیە، وە قەبوڵیش ناکەم کە مێردەکەم ڕەتی بکاتەوە کە هاوکاری دارایيم بکات بۆ چارەسەری نەخۆشیم و بە بەهانەی ئەوەی کە لە ڕووی شەرعیەوە ئەرکی ئەو نیە کە چارەسسەرم بکات یان کاتێک کە دەمرم کفنم بۆ بکڕێت. ڕازیش نابم کە مێردەکەم درۆم لەگەڵدا بکات چونکە لە ڕووی شەرعیەوە درۆکردن لە گەڵ ژن ڕێپێدراوە.

جێی داخیشە کە من منداڵم وەسک دەکەوێت و دەم بێت و پەروەردەشی دەکەم و لە کۆتاییشدا بە ناوی باوکیەوە بانگ دەکرێت بێ ئەوەی هیچ ئاماژەیەک بە ناوی ئەو کەسە بهێنرێت کە لە گەڵیدا ماندوو بووە ، هەروەها ئەوەش دەم کوژێت و ئازارم دەدات کاتێک منداڵی نێرینە هەر لە تەمەنی حەوت ساڵیەوە سەرپشک دەکرێت لە نێوان داک و بابدا کە بیانەوێت لێک جیا ببنەوە ئاخۆلەگەڵ کامیان دەیەوێت بژیت بەڵام کچ دەدرێتە بابی جا با دەستبەگریانیش بکات یان خۆشی بەدایکیەوە بنووسێنێت و نەیەوێت لێی جیا ببێتەوە، هەروەها جێی داخیشە کە ژن هیچ مافێکی نیە لە دیاری کردنی چارەنووسی خۆیدا و مێرد دەتوانێت کەی ویستی ژنەکەی تەڵاق بدات و کەنگێش ویستی دەتوانێت بیهێنێتەوە لای خۆی وهەروەکو بزنێکیش وایە کەی ویستی لێی دەخوڕێت و کەنگێش ویستی دەیفرۆشێت، هەروەها جێی داخە کاتێک کە ژنەکە داوای جیابوونەوە دەکات پێی دەگوترێت دەی زووبە مارەییەکەت وە مێردەکەت بدەرەوە جابا شێست ساڵیش تێپەڕیبێت بەسەر ژن و مێردایەتیەکەیاندا، جێی داخیشە کە ژن لە کاتی مارەکردنیدا بڕێک

مارەیی دەدرێتێ هەروەک ئەوەی وایە کە کاڵایەک بێت و بیکڕن.
قەبوڵ ناکەم کە خێڵ من لە بری خوێن بدەن و پێشم بڵێن کە سپڵەو پێنەزانم لە کاتێکدا ئەو ئاکارانە لە پیاودا زۆرتر بوونیان هەیە وەک لە ژناندا، وە ڕازی نابم کە من و خوشکەکانم وەک بەڵایەک بین کە خودا بابمانی بە ئێمە تاقی کردۆتەوە کە کچی بوون و جا ئەگەربابمان ئارامی گرت لەسەر ئەوەی کە ئێمەی هەن ئەوا ئەو دەچێتە بەهەشت، وە بۆچی دەبێ لە ڕەحمەتی خوا بێبەش بکرێم لەسەر ئەوەی کە تاڵێک لە برۆکانم هەڵدەوەرێت یان تووکی دەستکرد بکەمە سەرم، وە بۆچی دەبێ فریشتە ڕوونەکاتە ماڵمان کە من قژم بەدەرەوە بێت، هەروەها بۆچی دەبێ کاتێک کە مێردەکەم دیارنامێنێت و هیچیشی د□رбارە نازانم دەبێ من چوار ساڵان خۆبگرم ئینجا دادوەر فەرمانی جیابوونەوەم پەسند دەکات، وە بۆچی دەبێ سەرباری ئەو هەموو سووکایەتیەی کە بەژن دەکرێت و کەمترە لە پیاو بە پاساوی ئەوەی کە پیاو بەتوانات□و ژیرترە هەر بۆیەش پیاو کراوە بە پارێزەرو بەرپرسیاری ژن، بەڵام کاتێک کە ژن هەڵەیەک دەکات بە هەمان شێوەی پیاو سزای خۆی وەردەگرێت و لەگەڵ ئەوەشدا دەگوترێت کە ژنان زۆرترین خەڵکانی دۆزەخن.
من دەزانم کە زووری□ی ژنان بەوە ڕازی نین بەڵام ئەو ناڕازیبوونەی خۆیان دەرناخەن و لە دڵی خۆیاندا دەیشارنەوە و هەوڵیش دەدەن کە شێوەی بیرکردنەوەکەیان بگۆڕن کە دێنە سەر ئەو بابەتانە لەبەر ئەوەی لەو جۆرە بیرکردنەوانە دەترسن تاکو ئایینی ئیسلام ناشیرین نەکەن و نەکەونە ناوبەرەی بێباوەڕانەوە.
من بەڕاستی بەزەییم دێت بەو جۆرە ژنە موسڵمانانە بەڵام کاتێک کە دەبینم ئەوان بەوحاڵەی خۆیان ڕازین پێیان دەڵێم:" ئارەزووی خۆیانە" بەڵام من م□□قم و کەڕامەتم هەیەو عەقڵم هەیەو دەشبینم کە مێردەکەم لە من ژیرتر نیەو لە منیش باشتر نیەو ئەو شتێکیشی نەکردووە کە من نەتوانم بیکەم کەواتە بۆچی دەبێ من لەو کەمتر بم هەتا ئەگەر بە پلەیەکیش بێت؟،
بە چاوی خۆمان بارودۆخی ئەو وەڵاتانەمان بینی کە بێجگە لە پیاوان کەس فەرمانڕەوا نیە تێیاندا کە بە شێوەیەکی ڕەها پیسترین بارودۆخیان هەیە بە پێچەوانەی ئەو وەڵاتە پێشکەوتوانەی کە ژنان هاوبەشی پیاوانن لە بەڕێوەبردن و دەرکردنی بڕیاری سیاسی و بەڕێوەبردنی وەڵاتدا . لەوبارەوە ئەوەندە بەسە کە ژنە سەربازەکانی ئەمریکاو ئیسڕائیل بە نموونە بهینینەوە کە چۆن پیاوی عێڕاقی و ئەفغانیان نابووت دەکرد و ئەوەی کە کوشتیان کوشتیان لەو پیاوانە.
قسەیەکە هێندە گوتراوەتەوە لەبەرمان کردووە و کەسیش باوەڕی

پێناکات بێجگە لەوانەی کە عەقڵیان بەکارنا□□نن، جا ئەگەر پیاو مارەیی دەداتە ژن و ماڵ و حاڵ و خواردنی بۆ دابین دەکات خۆ بە هەمان شێوەش کە دەچێت بزنێک دەکڕێت شوێن و خواردنی بۆ دابین دەکات.
من دەزانم کە ئێوەی پیاو باوەڕتان بەو پاساوانەی خۆتان نیەو بە دڵنیایییەوە دەزانن کە ژن سوکایەتی پێدەکرێت بەڵام ل□ بەرهۆیەک یان شتێکی تر خ□ بەزلزانن و بەڵگەش بۆ ئەوە ئەوەیە هەرکاتێک کە من دەربارەی ئەو بابەتە قسەم لەگەڵ یەکیک لە پیاوان کردووە دەستیان بە قسەکردنی زۆر کردووە تا گەییشتوونەتە شوێنێک کە گووتوویانە ئیتر بەسەو ئەو بابەتە داخەو هیچیتر لەسەری مەرۆ. بەڵام هەر کاتێک کە بیر لەو بابەتە بکەنەوە ئیتر وەک چەکوچێک هەمیشە ئەو بابەتە بەسەر سەریانەو□ یە!

https://www.facebook.com/groups/496093623891552/?hoisted_section_header_type=recently_seen&multi_permalinks=2392916684209227

سیاسەت.. نەژاد عزیز سورمێ

ئەوەی باڵندە نییە
وا باشترە لە بەرزایی و هەڵدێران هێللانە چێ نەکا..
نیتچە

یاقووتی شاراوە ، لەو قووڵاییانەدایە کلیلەکانی تێکەوتووە..
حەقیقەت وەك ڕۆژێ لە ڕۆژان هیراکلیتس گوتی بۆ هەموو کەس نییە ، حەقیقەت تەنیا بۆ ئەوانەیە هێزیان هەیە.. مر□ق ئەوەندەی ئولفەتی بەهەردوو شۆڕشی کشتوکاڵی و پیشەسازیدا گرت و لەگەڵیاندا هاتەوە ، پێناچێ ئەوەندە متووی جیهانایەتی و شۆڕشی گەیاندن و دەرهاوێشتەکانی بێ..
دەگمەن و نائاشنایی لەیەك سەرچاوەوە دێن و وەهم لە خەیاڵاندا جێگیر دەکەن..
چیت دەوێ بۆت باس بکەم ؟
هەمووی ئاکام دەبێتەوە خۆڵەمێشی ئەوەی پێی دەگوترێ)سیاسەت) ، کە پاشان خاکەشین بە ڕێژنەیەك شوێنەواریشی نامێنێ..

ئەو چەشنە ئاگردانانە بەو سیما و قاوخانە سپێدەیان لێ دەرناکەوێ..
ئەوەش یارییەکی دیکەیە لە ئۆلۆمپیادی خۆهەڵخستن و پێشبڕکێ و ماراسۆنێك لە بنبەستدا کە سەرەتا و کۆتایی دیار نییە..
ئاوازی مرۆڤدۆستی تێدا ونە…

هەمووومان بەشتێکەوە خەریکین تێیدا بەڵەد نین..
هەمووومان بە سیاسەتەوە مژوولین و ڕێگامان لە ئەهلی کار تەنگ کردووە..
یاقووتی شاراوە لەوێدا نییە خوشك و براینە)باوەکو وای لێ هاتبێ خێری زیاتر بێ(
یاقووتی شاراوە ئەوەتا ؛ لەو کێڵگانەیە‌ ڕەگی مرۆڤیان تێدا ڕواوە…

نەوت و ڕێکەوتن لە نەخشەی بارزانیدا.. عوسمان حاجی مارف

مەزەندەی ئەوە دەکرێت گوایە دەوڵەمەندترین حزبی دنیا "پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق"ە، ئەم دەنگۆیە چەندە واقعی بێت یان نا، لەوە کەم ناکاتەوە کە ئەو حزبەو خانەوادەی بارزانی یەکێ لە پلە بەرزترین ملیاردێرەکانی دنیان. سەرچاوەی سەرەکی ئەم سامانە بێشومارەش جگە لە بەتاڵانبردنی سەروەت و سامانی ژێر زەوی و سەر زەوی کوردستان، شتێکی تر نیە.
بنەماڵەی بارزانی لەژێر ناوی حزبی دیموکراتداو بە هێزی چەکداری، بەدوای چەندین ساڵ بە سەوداو مامەڵە و بازرگانی بە مەسەلەی کوردەوە، دواجار لەسەروبەندی شەڕی کەنداو و داگیرکردنی عێراق لەلایەن ئەمریکاوە، توانیان ناوچەیەکی ستراتیژی لە خاکی کوردستانی عێراق، بخەنە ژێر کۆنترۆڵی دەسەڵاتی هێزەکەیانەوە، لەهەمانکاتدا دەسەڵاتێکی میلیشیاییان داسەپاند، کە ماوەی سی ساڵ زیاترە بونەتە بەڵاو کارەسات بەسەر ژیان و گوزەرانی دانیشتوانی ئەو ناوچەیەوە.
سەرەتا دەستگرتنیان بەسەر مەرزی برایم خەلیل و پاشان تاڵانی و قاچاخچێتی و بازرگانی بە نەوت و دامەزراندنی کۆمپانیاو کەڵەکەی

سەرمایە..، سەرچاوەی سەرەکی تەواوی ئەو نەخشەو پلانە سیاسیانەی
بارزانیەکان بووە، کە لەلایەک هەرێمیان پێ بەڕێوەبردووە، لەلایەکی
ترەوە چارەنوسی پێگەی کێشمەکێش و شەڕو ڕێکەوتن و پەیوەندیە سیاسی
و دیبلۆماسیەکانیانی دیاریکردووە.

بارزانیەکان لەژێر پەردەی هەر دروشم و بانگەوازێکی سیاسی و
دڵسۆزی بۆ کوردستان و شانازی بەکوردایەتیەوە بێت، ئەو دەیان
ملیارە دۆلارەی لە کەڵەکەی سەرمایەدا بەدەستیان هێناوەو لە بانکە
جیهانیەکاندا پاراستویانە، دەرخەری بنەمای ئەوپەڕی ڕوخساری
قێزەون و ڕیسوایی پێگەی هێزو دەسەڵاتی سیاسیان بوو لەدنیادا.

تەواوی مێژوی سەوداوامەڵەی سیاسیان بەهەر بەهایەکی نائینسانی و
لەسەر بەقوربانیکردنی ژیانی هەزاران ئینسان کەوتبێت، بەڵام
مەسەلەی بنەڕەتی بۆیان پاراستنی دەسەڵات و پێگەو نفوزی سیاسی
هێزەکەیان بووە، لەپێناو بەردەوامیدان بە تاڵانی و سەرمایەگوزاری
و کەڵەکەی سەرمایەدا. ئەم ڕوخسارە نائینسانیە لە دەسەڵات و گەمەی
سیاسی بارزانیەکاندا، هیچ کات شاراوە نەبوەو خەسڵەتێکی ئاشکرای
پێکهاتەی هێزەکەیان بووە، لەچونەپێشەوەو شەڕو ئاشتی و ڕێکەوتن و
پاشەکشە و شکستدا، هەمیشە خەڵکیان کردۆتە قەڵغان و قوربانی بۆ
پێداویستی هەر مامەڵەو دەستکەوتێک مەبەستیان بوبێت.

هەموو ئەم واقعیەتە قێزەوەنەی بارزانیەکان لە هەر هەنگاوێکدا گەر
ئەوپەڕی ملکەچی و شەرمەزاریشیان نواندبێت، لەوە دانەبڕاوە کە لەو
ناوچە ستراتیژیەی جوگرافیای کوردستاندا هێزی یەکەم و باڵادەست و
بەنفوزترین هێز بون و هەن. بەمانایەک سی ساڵ زیاترە ناوچەی زۆنی
زەرد قۆرخکراوی ژێردەستەی دەسەڵاتی هێزێکە کەبە ویست و ئارەزوی
بێ بەزیانە، یاری بە ئیرادەی دانیشتوانی ئەو ناوچەیە دەکات.

بەداوی چەندین ساڵ لە مێژویەکی پڕ مەینەتی و بەڵاو دەردیسەری و
یاری و قومارکردن بە چارەنوسی نادیاری خەڵکی کوردستانەوە، کە بە
ڕۆڵی هەردوو دەسەڵاتی میلیشیای بارزانی و تاڵەبانی بەڕێوەبراوە،
جارێکی تر لەسەروبەندی هەلومەرجێکی قەیراناوی ئابوری و سیاسی لە
دەوارنی ئێستای ناوچەکەدا، هەنگاوێکی تر لەو گەمە سیاسیانەی
پارتی، مەسرور بارزانی بە ناچاری واژۆی ڕێکەوتنێکی تازەی لەگەڵ
حکومەتی عێراقدا ئەنجامدا، کە دەربارەی ناردنە دەرەوەی نەوتە بە
سەرپەرشتی لیژنەیەکی پێکهاتوو لە نوێنەرانی عێراق و کوردستان.

ئەم ڕێکەوتنە بە چەندین بۆچونی جیاوازو بەرژەوەندی جیاوازەوە،
خەریکە لێکدانەوەی شکستی بۆ دەکرێت، یا بەدەستکەوت و سەرکەوتن
پێناسە دەکرێت، ئەمانەش جۆرە لێکدانەوەیەکن لەنێو هاوکێشە
سیاسیەکاندا تەنها دەگەڕێتەوە بۆ پێگەو مەوقعیەتی ئەو هێزە
سیاسیانەی کە لە هەر قەیران و دیاردەو ڕوداوو کارێکی سیاسیدا چ

ڕۆڵێکیان هەیەو چەندە بەرژەوەندیان پەیوەست دەبێت بەو دیاردەو ڕووداوو قەیرانەوە، یا ئەو ڕێکەوتنەی لەئارادایە. بەڵام واژۆکردنی ئەم ڕێکەوتنەی مەسرور و سودانی، تەنها ڕێکەوتنی بارزانیەکان و حکومەتی عێراقە لەچوارچێوەی هەلومەرجێکی سیاسیدا کە ئاڵوگۆڕێک لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەگشتی و عێراق بەتایبەتی پێشبینی دەکرێت.

ئەم ڕێکەوتنە، لەلایەک سنوردارکردنی پارتییە لە مامەڵەی ئابوری و بازرگانی سەربەخۆ بە نەوتەوە، لەلایەکی ترەوە پابەندبونی گرێدانی زیاتری هەرێمە بە حکومەتی بەغداوە، بەو مانایەی سەربەخۆیی ئابوری و کوردستانی سەربەخۆ، لەسایەی دەسەڵاتی پارتی و یەکێتیدا تەواو قەدەغە کراوەو حزبەکانی کوردایەتیش هەم بە شەرمەزاری و هەم بە ملکەچی، بە ناوی سەربەرزیەوە ئەم پاشەکشەیە بە هەتاهەتایە قبوڵ دەکەن.

ئاکامەکانی ئەم ملکەچییە ناچاریەی بارزانیەکان بە حکومەتی عێراق، پێشوازی و قبوڵکردنی ئەو ئاڵوگۆڕانەیە کە پێشبینی دەکرێت لە ئایندەیکی نزیکدا لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا ڕووبدات، کە بە دەورو دەخالەتی ووڵاتانی زلهێزی دنیاو ووڵاتانی ناوچەکە، هاوکێشە سیاسیەکان گۆڕانیان بەسەردا دێت بە مەبەستی هەوڵدان بە زیاتر دابینکردنی ئارامی و دڵنیایی بوون لە دامەزراندنی سەرمایە لە ناوچەکە، بەم مانایە پێگەی هێزە سیاسیەکانیش پێویستە وەڵامدەرەوەی خۆ گونجاندن بن لەگەڵ ئەو ئاڵوگۆڕانەدا، چونکە گەر هەر هێزێکی سیاسی نەتوانێ وەڵامدەرەوەی ئەو خۆگونجاندنە بێت، ئەوە لە کاروانی ئەو گۆڕانکاریانەدا بەجێ دەمێنێت، ڕێکەوتنی پارتی و بەغداد بەشێکە لە پرۆسەی ئەو گۆڕانکاریە.

هەربۆیە ئەو لێکدانەوانەی تەنها لە فەلەکی نیگەرانی یەکێیزی کوردو پاراستنی شێوازی قەوارەی ئێستای هەرێم دەسوڕێنەوە، ئەوە مانای ئەوەیە ئەولایەنانە ناتوانن وێنای پێشبینی ئەو ئاڵوگۆڕانە بکەن و ناتوانن لەگەڵ ڕێڕەوی ئەو قەیران و ئاڵوگۆڕانەدا هەنگاو بنێن کە هەلی تازە بە سەرمایە گوزاری و کۆڵەکەی سەرمایە بەجۆرێکی تر لە فەزای ئارامی سیاسیدا هەوڵی بۆ ئەدرێت.

ملکەچیەک کە بارزانیەکان و پارتی پێشوازی لێدەکەن، یەکەم پێگەی سیاسیان وەک هێزی یەکەم لە هەرێمدا ئەو هەلەیان بۆ ڕەخساوە، بەپیر ڕێڕەوی ئەو گۆڕانکاریانەوە بچن و لە شێوازو چوارچێوەیەکی پەیوەندی تردا بەرژەوەندیە ئابوریەکانیان بپارێزن و بەردەوام بن لە هەوڵیان بە جۆرێکی تر لە تاڵانچێتی و کۆڵەکەی سەرمایە. دووەم ئەوەی مەبەستیان نیە لە پرۆسەی ئەم گۆڕانکاریانەدا، ژیان و گوزەرانی کرێکاران و زەحمەتکێشانە کە ئاخۆ بەرەو کام چارەنوس

هەنگاو دەنێت. مەسرور وەک نوێنەرو پارێزەری بەرژەوەندی لایەنێکی سیاسی کە پارتی و بارزانییەکانە ئەم ڕێکەوتنەی واژۆ کردوە، نەک وەک نوێنەری خەڵکی کوردستان و بەرژەوەندی خەڵکی کوردستان، لە نمونەو ئەزمونی تەواوی ئەو ڕێکەوتن و پەیوەندیانەیە کە لە ماوەی سی ساڵ زیاتری دەسەڵاتی بارزانییەکاندا ئەنجام دراوە، کە نەک هیچ پەیوەندییەکی بە بەرژەوەندی زۆرینەی خەڵکی کوردستانەوە نەبووە، بەڵکو مایەی هەژاری و بێدرەتانی و نائارامی زیاتر بووە. ئەم ڕێکەوتنەش لە هەلومەرجی سیاسی ئێستای ناوچەکەدا کە پارتی پێشوازی گەرمی لێدەکات، لەلایەن پارتییەوە بەناچاری کراوە بۆ پاراستنی هێزو دەسەڵاتەکەی لە ئەگەری داڕمان! لەلایەکی تریشەوە دڵنیایە کە تەنها بەمجۆرە ڕێکەوتنە دەتوانێت جارێکی تر خ□س□□□ت و پێگەی تاڵانچێتییەکەی دەپارێزێت.
کێشەی ئەم ڕێکەوتنەی ئێستای بارزانییەکان و حکومەتی ناوەندی، ئەگەری ئەوە هەیە، لەلایەک پەیوەندی نێوان حزبەکانی کوردایەتی پەرشوبڵاوتر بکات و نەگونجانی زیاتری نێوانیان بخولقێنێت، لەلایەکی تریشەوە باڵادەستی و پاوانخوازی پارتی زیاتر خۆی بنوێنێت.
واتە گەر ڕۆڵی ناڕەزایەتییە جەماوەرییەکان، فراوان بوون و خۆڕێکخستن و پێشڕەوی زیاتر نەنوێنێت بە کۆتایی بەدەسەڵاتی پارتی و تەواوی بزوتنەوەی کوردایەتی، ئەوە بارزانییەکان و پارتی وەک مۆتەکەیەکی قورس و گران بەسەر سنگ و هەناسەی خەڵکەوە لەو قەیران و گۆڕانکاریانەشدا وەک بەڵاو دەردیسەری درێژە بە مانەوەی خۆیان ئەدەن.

کورتەچیرۆک/ پێشبینی و شتی تریش. نەوزاد بەندی

لەگەڕەکی ئەمدیو بارانێکی زۆر بە خوڕ بوو ، هەروەها لە گەڕەکی ئەودیویش بارانێکی بەخوڕ بوو .. بەڵام موختاری گەڕەکی ئەو دیو پێی ناخۆش بوو بارانە ، چونکە کەشناسەکی گەڕەکی ئەمدیو پێشبینیی ئەو بارانەی کردبوو .. ڕیش سپییەکان پێیان ووتبوو : قوربان ! گوێی مەدەرێ.. ئەو کێیە تا بڵێ باران ئەبارێ یان کوللە ؟ .. ئەبێ

سوپاسی خوا بکەین ئەو دەشت و دەرە تینووەمان ئاوی خواردەوە ..
بالندە و گیانداران ..هەنگ ،.مەرووله هەموو تینوەتیان شکا ..
بەڵام موختاری ئەو دیو ، تووڕەییەکەی دانەئەمرکایەوە، کەشناسی
خەیانی بانگ کرد ، گەنجێکی باریک و بنەس بوو ، لوتێکی درێژی
هەبوو ، کە زیاتر لە دەنووک ئەچوو هەتاکو لووت ..
(چۆن تۆ نەتتوانی پێش ئەو ڕایگەیەنیت کە بارانە؟ خەریکی چی بووی
؟ داخەغەی لووتە شمشەرییەکەت لەی دابوویت؟)
ئەم دەرچووی زانکۆیەکی ئەوروپی بوو ، هەر بۆیە خەی تەک نەدا ،
تەنها زەردەخەنەیەکی بە کرد و ..وتی : (نا .. دوەنە محەویلەی
گەشەک سووتا .. ئەنتەرنەت بەا .. لە کوەوە ئاگام لە کەشناسیی بە
؟)
موختاری ئەو دیو هەتا ئەو کاتە وایزانیبوو کەشناس ، وەک شاعیر ،
ئیلهامی پێشبینیی کەشی بە دادەبەزە و پێویستی بە کارەبا و
ڕاگەیاندن و شت نییە ..
لە هەمان کاتدا، موختاری ئەمدیو ، داوەتی نانی ئێوارەی
کەشناسەکەیانی کردبوو ، دوای خواردنەکی مام ناوەندی ، کەستەنەیان
ئەبرزاند .. کەشناسەکە زەر بە کەستەنە تەک ئەچوو ، تەنانەت
جارەکیان وتبووی : پشقلخواردن لە کەستەنەخواردن باشترەکە ..
بەڵام لای موختار نەیدەتوانی وا بەە ، چونکە موختار هەوادارەکی
دەرینی کەستەنە بوو ، لە توکیاوە بە فەردە بەی ئەهات ، شوەنەکی
تایبەتی لەسەر ئاگردانەکەی بە کەستەنە برزاندن دانابوو.. کە
دەکەوتە کفەکف ، هاواری لە بەرز ئەبەوە : وای کە خەشی .. ئای کە
خەشی ..!
بە کەشناسەکەی ووت : ئەمە سەری چەندەمین جارە تە سەری من بەرز
ئەکەیتەوە ؟
کەشناسەکەی ئەمدیو، دەرچووی چواری سەرەتایی بوو ، ماوەیەکی زەر
بەو شاخانەوە قاچاخچی بوو .. چا و ئەرزاقی بە هەستر ئەبرد بە
ئەران و .. لەوەیشەوە فەرش و بەتانی و شتی دانسقەی دەنا .. تەقەی
زەر لەکرا بوو .. پەنجەی شایەتمانی دەستی چەپی ، فیشەک بردبووی
.. هەستری کوژرا بوو.. باری هەەدەرا بوو .. بەڵام وازی نەهەنا
بوو ..جا لەگەڵ قاچاخچەتییەکەیا، هەر عەشایەریانە ، فەری
کەشناسیی بوو بوو .. بەنی هەوای ئەکرد ، ئەیووت شەپەلەکی باران
بە ڕەوەیە ، ئەوە پەله مراوییەکەیە .. تەزەکی تر کەترەکان ئەفەن
.. بەنی خاک ئەکەن ؟ لەوە دایکرد .. چەشتەنگاو ئەگاتە ئەرە !
ڕاستی ئەکرد ..
سەیرەکی زەمینی ئەکرد ، پائەکەوت ، چاوەکی دائەخست ، ئەوەی
تریانی وەک سەەەی بەنەو ، وورد ئەکردەوە ، ئەیووت ەەشبا و

گێژەڵوکە بە ڕێوەیە ، خەرمانەکان عیلاج کەن . . مەڕ و ماڵات کۆکەنەوە ..
ڕاستی ئەکرد ..
سەیرێکی موختاری کرد ، وەک ئەوەی باسی بارێکی چا یان دوو فەرشی دەگمەنی بیجار بکا ، ووتی : (ئەستەغفیرەڵڵا .. من حەدم نییە ..سەری ئێوە هەر بەرزە ، قوربان .. خزمەتکارتم .. نۆکەرتم ..)
هەر لەو کاتەدا ، موختاری ئەو دیو ، تەواو تەنگەتاو بوو بوو ، ئەهات و ئەچوو.. باران بە ڕیشیا ئەهاتە خوارەوە .. کۆمەڵێ لە بەردەستەکانی بە چەتر و کڵاوەوە ، ڕاوەستابوون ، کەسیان زاتی ئەوەی نەدەکرد بیخاتە ژێر چەترێ یان کڵاوێ بتەپێنێتە سەری ، چونکە ئەیانزانی لە کاتی تووڕە بووندا ، بە هەموو جوڵەیەک شێت ئەبێ ..
(مەلام بۆ بانگ بکەن)
مامۆستا مەلا ناجی بەو شەوە باراناوییە ، بە تراکسودەوە لە پڕخەی خەودا بوو . . کە لە دەرگا درا ، شکی نەبوو کە کەسێک مردووە و بۆ تەلقین هاتوون بە دوایدا ، پەنجەرەی هەیوانی ترازاند و هاواری کرد : (برا چوار سەعاتی تر ڕۆژ ئەبێتەوە ، بەم ناوەختە و بەم شەستە بارانە ، فریای هیچ ناکەوین .. لە مزگەوت داینێن و با یەک دووانێکتان بە دیاریەوە قورئان بخوێنن ، رۆژ بۆوە ئەڕۆین ئەینێژین !)
پاسەوانەکانی موختاری ئەودیو پێکەنینیان ئەهات ، لایان وابوو مامۆستا مەلا ناجی تێکچووە یان خەواڵووی و وڕێنە ئەکا ..یەکێکیان هاواری کرد : (کەس نەمردووە ، موختار ئیشی پێتە .. موختار .. شوکور بۆ خوا ، کەس نەمردووە ..)
کە گوێی لە ووشەی موختار بوو ، بە خێرایی خۆی گورجکردەوە .. جلی ئیشی لەبەر کرد .. مێزەرێکیشی بەست ..خێزانی داچڵەکی ، پێی ووت: (چیە؟ دیسان سەرقەبرا نە ؟)
مامۆستا بواری وەڵامدانەوەی نەبوو ، دوای دوو پاسەوانەکەی موختار کەوت ، کە دانەیەکیان هێشتا پێکەنینی ئەهات ..
گەیشتنە جێ ، موختار هەر لە حەوشە ئەهات و ئەچوو .. بوو بوو بە جل ، تەواو خوسابۆوە ..دەیان چەتر و کڵاو بەدەستیش ئەهاتن و ئەڕۆیشتن و ئازایەتی ئەوەیان نەبوو نەختێ خزمەتی بکەن ..
مامۆستا مەلا ناجی وایزانی موختار تێکچووە .. هەر بۆیە بە پیاوەکانی ووت : باوەشی پیاکەن و بیبەنە ژوورەوە ، وشکی بکەنەوە و جلەکانی بگۆڕن و لای زۆپاکە داینێن ، با بێم نەختێ موبیناتی بەسەرا بخوێنم !
موختار لە جیاتی تووڕە بێ ، بە پێی خۆی ، چووە ژوورەوە و ..بە

مامۆستای وت تۆیش وەرە .. بەڵام ئەوەندە تەڕ بوو ، شڵپە شڵپ ،
ئەتووت بەناو جۆگەلە ئاودا ئەڕوا نەک بە ڕێڕەوی ناوماڵدا ..
(مامۆستا مەلا ناجی ! دۆعایەک شک نا بەیت باران ڕاوەستێنێتەوە ؟؟)
(مەگەر ئەوەی حەزرەتی نوح ، قوربان)
(دە هەموو ئەو پیاوانە فێرکە ، خۆت بیڵێ و با ئەوانیش بە کۆرس
لە دواتەوە بیڵێنەوە !)
تا خۆر هەڵهات مامۆستا بە دەنگێکی نووساوەوە هاواری ئەکرد :
(وقيل يا ارض ابلعي ماؤك و يا سماء اقلعي)
پاسەوان و پیاوەکانی موختاری ئەودیویش بە عەرەبییەکی شەق و شڕ بۆیان ئەسەندەوە کە هیچ لەو ئایەتە پیرۆزە نەدەچوو ، بەڵام ئیتر بڕیاری موختار بوو ، ئەبوو جێ بە جێ بکرێ ..جار جار مامۆستا مەلا ناجی پێی ئەووتن ڕۆڵە جوان بیڵێن ، ئەوە ئایەتی قورئانە ..قورئان ..
بەڵام سوودی نەبوو ، ئەوان عەرەبییان نەدەزانی و ئەهلی مزگەوتیش نەبوون ..
ل□ ک□□□انی ئەمدیویش ، موختاری ئەمدیو ، بەو شەوە داوای کرد مامۆستای سروود بانگ بکەن بۆی
گۆرانیبێژ بوو ، پێکەوە ژیانێکی خۆش ئەژیان .. وای هەست ئەکرد مێردەکەی بیتهۆڤن بێ ، ئەمیش وەک سیلۆن دیۆن ئەوی ئەبینی ..لەو شەوە باراناوییەدا ، باوەشیان بە یەکتردا کردبوو ، تاکە شت کە لە بەرژەوەندیی ئەو ئاوێتەبوونە ڕۆمانسیەتا نەبوو ، فاسۆڵیای نانی ئێوارەیان بوو ، سکی مامۆستای میوزیک بای کرد بوو ، ئەبوو جار جار بە ناوی ئاوخواردنەوەوە پێخەف جێبێڵێ و بڕوا لە ژووری ئەو دیو هەندێ هەوڵی خۆ خاڵیکردنەوە بدات ..
کە لە دەرگا درا ، ژنەکەی پێش خۆی ڕاچڵەکی .. هەردووکیان زۆر ترسان .. خەیاڵیان بۆ ئەو سروودە نیشتمانییە ئەچوو کە هێشتا بڵاویان نەکردبۆوە و ئاسایش پێی زانیبێ و نیشتبنە سەریان .. یان ڕەنگە سەرخ□ش ب□ ، لێی تێک چووبێ ، لە دەرگای ئەمان بدا ..بارانەکەی تا ئەهات بەخوڕتر ئەبوو.. دەرگا کوتانەکەیش قایمتر ئەبوو .. هەر لەو کاتەدا کارەبایش کوژایەوە .. لایتی شەحن لە ژوور سەریاندا دانرا بوو ، دایانگیرساند .. خێزانی ووتی :نەخەڵەتابی بچیتە دەرەوە .. ئەتکوژن..
ئەمیش دەستێکی ، دەستی ئەو و دەستەکەی تری دەسکی لایتی شەحنی گرتبوو ..
کەبڕیاری دا دەرگا نەکاتەوە ..دووان خۆیان هەڵدایە حەوشەکەیەوە ، ئەم داماوە تەنها کەمانچەیەکی هەبوو ، بە چی بەرگری لە خۆی بکا ؟
ژنەکەی ئەلەرزی و ئەگریا ، ئەمیش دڵنیای ئەکردەوە لەوەی بەس

ئەمشەو ئەزگاریان بە سبەینە کەباشینکەفەک بکەن ..کەمانچەی خۆیەی بەکاری چی دێ ؟

کە دوو پاسەوانەکە خۆیان ناساند ، کەمێ هەوربوونەوە .. مامۆستا پێی ووتن : ئەو کوڕەی باوکم ! کەی ئێستا کاتی بانگردنە ؟ تەزەکە تر ڕۆژ ئەبێتەوە ..چۆن هەڵئەقوونە ناو ماڵەان ؟ لە سەتەلایت و ئەنتەرنێت و شت ، هیچ فەڕ نەبوون ؟

پێیان ووت: قوربان لە تۆ زیاتر خۆومان دێ ، بەڵام چی ئەکەی ؟ ئەمری موختارە ..

یەکێکیان ووتی : زەحمەت نەبێ ئالەت مۆسیقاکەیشت بێنە لەگەڵ خۆت ..

مامۆستا لە داخا خەی نەگەڕای ، ڕێ بەکی لەبەر کرد و کەمانچەکەی هەڵگرت و لە گەڵیاندا چووە دەرەوە ..

کە گەیشتن ، موختار خوانێکی زۆر جوانی ڕازاندبۆوە ، هەر مامۆستای میوزیکی بینی ، گورج ڕاست بۆوە و باوەشی پیاکرد و ئەملاولای ماچکرد ..کۆمەڵەی گەنجی کوڕ و کچی دەنگخۆشیشی کۆکردبۆوە و بە ڕیز داینیشاندبوون ..

مامۆستای میوزیک سەری سوڕما بوو ، لەگەڵ ئەوەی دیندار نەبوو ، یەک لەسەر یەک تەسبیحاتی ئەکرد : ئەستەغفیروڵڵا .. سوبحانەڵڵا .. لا ئیلاهە ئیلەڵڵا ..

موختار ووتی : (بە ئەرک نەبێ ، لەبەر ئەم دەسکەوتە گەورەیە ، کە خۆمان پێش هەمووان زانیمان باران ئەبارێ ، داواکارم تا خێر هەیە سروودێک لەسەر باران تەرتیب بکەن.. ئەوەیش کۆرسێکی دەنگخۆشم بۆ ئامادە کردوویت .. هەرچیەکیشت بوێت ، بۆت دابین ئەکەم)

(خانوویەک و کەباشینکەفەک !)

(بە چاوان)

تەماشایەکی کۆرسەکەی کرد و پێی وتن ، چی ئەکەیم بیەنەوە ..ئەوانیش سەرەکیان ڕاوەشاند ، دیار بوو هەموویان لە خەو ڕاچەکەنراون و هێنراون ..

(بارانە .. باران .. بارانی خۆشی . .)

هەموو بەیان سەندەوە : (بارانە باران .. بارانی خۆشی)

ویستی بڵێ : (موختاری خوێڕی تۆ شەڕ ئەفرۆشی)

باش بوو فریا کەوت ..واتا فریای دەمی خۆی کەوت ئەگینا زمانیان بۆ کردبوو بە شفتە ..

هەرچەندە گفتی کەباشینکەف و خانووی وەرگرتبوو ، بەڵام هەر تووڕە بوو ..خەوی شەوانی بارانی بە هیچ شتێ نەدەگۆڕییەوە ..

(بباڕە زیاتر بە گوڕ و جۆشی)

كەچی شتێكی سەیر ڕووی دا ، یەكێك لە كوڕە گەنجەكانی كۆرسەكە ، هەستایە سەر پێ و بە هەموو دەنگی هاواری كرد :
(موختاری خوێڕی تۆ شەڕ ئەفرۆشی)
گەنجەیان بە شەق و مشتەكۆڵە برد و .. سروود بەردەوام بوو ..ئەم واقی وڕما ، ئەو كوڕە چۆن ئەو نیوە دێڕەی لەم وەرگرت ؟ یان ت□ ب□□□ی خۆی نەبووبێ بە شەق بردبێتیان و نەیزانیبێ ؟؟ دەستێكی بۆ گوڵەنكەی ڕۆبەی برد ، خۆی بوو .. بە شەق نەبرا بوو ..
سەرتان نەئێشێنم ..چونكە ئەم جۆرە كورتە چیرۆكانە تەواو نابن .. ڕەنگە حەفتا هەشتا ساڵ هەر درێژەیان هەبێ و تەواو نەبن ..
بە كورتی : تا بەرە بەیان گەڕەكی ئەو دیو ئایەتی وەستانەوەی تۆفانی حەزرەتی نوحیان خوێند ..بۆ نەمانی باران .
گەڕەكی ئەمدیویش سروودی بارانە باران ، بارانی خۆشیان ووت ، هەتا هەمیشە باران بێ ..
لەو ڕۆژە بە دواوە ، ئەم سروودە لە گەڕەكی ئەو دیو قەدەغە بوو ..ئەو ئایەتەی حەزرەتی نوحیش لە گەڕەكی ئەمدیو ، گێچەڵی بۆ زۆر كەس دروستكرد ..

رەشنووسی شیعرێكی بزڕكاو..
قەسیدەی: ستیڤان شەمزینی

من بوونێكی راستەقینەم نەبوو
بوونەوەرێكی وەهمی بووم
ژنەكان لە رۆحیاندا خوڵقاندیانم
بە نازەوە گەورەیان كردم
من وەك كاسپەر
بەنێو هەموو كات و زەمەنێكدا
بەنێو ئەستووریی دیوارەكاندا
بە ئاسانیی تێدەپەڕیم
بوونێكی بەرجەستەم نەبوو
هەر لە توێی كتێبەكاندا
وەك دەقێكی خەیاڵی نووسرابوومەوە
چیرۆكێكی ئەفسوناویی بووم

لە□ پ□نا و گوێ ئاگردانەوە داتاشرابووم
قالۆنچەیەکی ز□ بەلاح بووم
لە منداڵ□دانی کافکاوە هاتبوومە دەر
زۆر جار لە رێستۆرانتەکاندا
پیتزا یان ئەدەنە کەبابم دەخوارد
ئەوەی پارووی دەجوی
من نەبووم
منی راستەقینە بە گەدە بەتاڵیی
لە ژێرزەمینی دڵەڕاوکێدا یەخسیر بووم
بەردەوام لە دۆنادانی□ندا بووم
لە پێستی کوڕی ماڵە هەژارێکەوە
بۆ سەر سفرەی پڕی خانەدانێک
لەوێوە بۆ لێقەوماوێکی سەرجادە
هەمیشە گەشتم دەکرد
ب□ نێو خۆمدا
خۆم لە هیچ جێگەیەک نەدەبینییەوە
ژنە عاشقبووەکان
پیاوە ئیرەییبەرەکان
منیان لە قوڕێکی خورافی دروست کرد
هەر خۆیان بە نەفرەتیان کردم
وەک ئیبلیس لە خۆیان بێبەریان کردم
لە ئاسمانی سەفاوە
بۆ خەرەندی شیوەن فڕێیاندامە خوارێ
لەم سەرزەمینە کارێکم نەبوو
کۆڵەپشتم کیلۆیەک چکلێتی شیعر و
چەند گرامێک یاقووتی هەست بوو
خۆم دەمزانی کائینێکی سەیرم
هەموو ژنانی دنیام خۆشدەویست
ژنی رەش ئەسمەر
ژنی چاو کەسک
ژنی باڵا بەرز
ژنی قژ کاڵ
ژنی زوڵف لوول
ژنی سپی پێست
ئەوەی لە کۆتاییدا تێیگەیشتم
هەر ژنێکی شەرمنە
لە قووڵایی دڵیدا هەڵیگرتووم

بۆنی هەموویانم بەوەوە کرد
بە باشی دێتەوە بیرم
ژنەکان فریویان دام
منیان لە وڕێنەکارەوە کردە
شاعیرێکی گەورە
ئەو تێکستە قۆڕانەی
لە بێ تاقەتی خۆمدا دەمنووسین
بە شاکار وەسفیان دەکرد
بەسەریدا دەتوانەوە
هەندێک رۆحیان فیدا دەکردم
هەندێک بە شاسواری خەونەکانیان
لە قەڵەمیان دەدام
هەندێک بە میری شاعیران و
ژەنەراڵی عەشق
ناوزەدیان کردم
هەندێکی تر منەتیان دەکرد
لە چاوەڕوانی دەرکەوتنمدا
پرچی سپیان هۆنیوەتەوە
ئاه من هێندە رووشکێن نەبووم
لەسەر ئەم رووپاماییە سەخیفە
تەریقیان بکەمەوە
هێند رووگیر بووم نەمدەتوانی بڵێم
درۆکانتان
مێشکی شیعری بردم
نەمدەزانی بەچی فۆنەتیکێک
تێیانبگەیەنم
کۆم□□ک کەلاوەی دڵتەنگن
لە پشت تەلاری سۆزی منەوە
خۆیان مەڵاس داوە
نەمدەزانی بە زمانی چ سەردەمێک
راستییەکە وەک دڕک
لە زمانی هەراشیان بچەقێنم
بە بێ رووشاندنی پێستی ناسکی شیعرم
لە رێی دەقێکەوە تێیانبگەیەنم
پێڕێک تەرمی نێو جەنگی پیاوەکانی ترن
دڵتان لە شوێنێکی ترەوە کوناودەر بووە
لەم گیانەڵایەدا

بە لاف و گەزافەوە
دەتانەوێ لە تیانووسە بەسامەکەمدا
وەک دوا پەناگە بسرەون و
بە دەقە تەڕەکانم
ئاورشێنی چیمەنە وشکەهەڵاتووەکانتان بکەن
نەمدەتوانی پێیان بڵێم
پیاوێکی سۆزانی نیم
راشکاوانە داوای شەوێکی سوور بکەن
پێویست بەوە ناکات
بە درۆی خۆشەویستی گێژ و وڕم بکەن
چاک وەبیرم دێتەوە
چۆن بە دەست خۆم و
ئەو ژنانەوە گیرم خواردبوو
وەک گروپە هەنگ
شیلەی هەڵاڵەی شیعریان دەکرۆژتم
مڕخیان لە گەنجیی و
بێ نەواییم خۆش کردبوو
هەردەبوو کەتنێک بکەم
یەک یەک لە بێژنگیان بدەم
ئا، کەتنێکم نایەوە
رەنگە ئەمێستا بیرتان بێت
پێش چەند ساڵێک
چ کەتنێکی گەورەم نایەوە
وەک ئەوەی پەردەی ئۆزۆنم دڕاندبێت
یان بۆمبی ئەتۆمیم تەقاندبێت
نەفرەت وەک بارانی بەهار بەسەرما باری
خۆم دەبینی
لە هەمان ئەکشن و حاڵی عیسادا
لەو دەمەی بە سوکایەتییەوە دەیانبرد
بۆ لە خاچدان
برادەرەکانی خۆیان شاردەوە و
حاشایان لە ناسینی کرد
ئاه عیسای هاوڕێم
من جگە لە تۆ
لە مریەمی مەجدەلیش دەچم
تۆ لە کوێی پێیان بڵێی
کێتان فریشتەیە

یەکەم بەرد ئەو تێی بگرێت؟
ئەو ئانەی کەوتمە بەر بەردبارانی
رێوییە خوێڕییەکانی سیاسەت
بە تەنیا دەگریام
هەموو پێدەکەنین
بە تەنیا مامەوە
هەموو رۆشتن
بە تەنیا ئازارم دەچەشت
هەموو روویان وەرگێڕا
ئەو دەمەی لەژێر ئەو شاخە بەردینەدا
وەک سەگێکی تۆپیو پلیشابوومەوە
کەس نەیدەوێرا
خۆی لە قەرەم بدات
تەنها ژنێک نەبێت
لە کونی کلیلی دڵەوە
تەماشای دەکردم و
هێندە بێ دەسەڵات بوو
تەنها فرمێسکی بەسەرما دەچۆڕا و
وەک بەورێکی زامدار
تینوویتیم پێی دەشکا
هەموو رۆشتن
هەموو بێدەنگ بوون
رێتان دا، تاژیەکانی حزب
وەک سیخوڕێکی بەدفەساڵ
بمخەنە قەفەزی تۆمەتەوە
بەڵێ، حاشا ناکەم
سیخوڕیم دەکرد
بەسەر دەریاوە بۆ مانگ
سیخوڕی بەهەشتنشینان بووم لە دۆزەخ
سیخوڕی ژیان بووم بەسەر مەرگەوە
ئێوە هەر تێنەگەیشتن
دڵخۆشم بەوەی لێم تێناگەن
کاری من لەوێدا تەواو دەبێت
لە من حاڵی ببن
ئێوە بۆ ئەوەی لێم تێبگەن
دەبێت فامی ئەوە بکەن
ئەو وەختەی نەفرەتتان لێکردم

هەموو قاقا و قریوەتان دەهات
من غەرقی ئەسرین بووم
تۆڵەی ئەو فرمێسکە تیمساحیەتان
لێکردمەوە لە ئانی کەتنەکەدا
وەک ریایی رشتان
هیچتان بیرتان لەو گریان هەقیقییە نەکردەوە
سەرئەنجامی کەتنەکەی کردە کۆمیدیا و
منی تێدا قەشمەر بووم
هەمووتان، بەڵێ یەک بە یەکتان
دەرزی لە زمانتاندا بوو
میزەڵانی دنیا خەیاڵییەکەمتان تەقاند
ماڵە وەهمییەکەمتان رووخاند
کە ئارەزووی دوا بەیەکتان بوو بێنە ناوی
ئێوە هیچ کات لە من تێناگەن
هەروەک ئەوەی کتێبەکانم
بە خەتی هێرۆگلیفی نوسرا بن و
بە زمانی خێڵەکانی ئەمازۆن بدوێن
کەس کەستان حاڵی نابن
هەمیشە وا خۆتان نیشان دەدەن
شێتەکانتان وەک مر□قی رۆح سوک
تا ئەوپەڕی خۆش دەوێن
ئەی چۆن شەرم ناکەن
لەسەر شێتییەکانم
کە لە حیکمەتەکانی ئێوە جوانترن
سزاتان دام و
لە مەڵبەندی خۆتاندا دەرتانکردم؟
ئێوە هێشتا نازانن
پێش ئەوەی ئێوە توڕم بدەن
وەک خواردنێکی پیسی ناو گەدەم
لە رشانەوەیەکدا فڕێمداون
ئێوە لە کتێب تێناگەن
خوێندەواریتان ئەوەندەیە
مێژووی میرە جەلادەکان بخوێننەوە
عەقڵتان هەر ئەوەندە بڕ دەکات
کتێبەکانم وەک زوخاوێک ببینن
پیاوێکی سیکۆپات
پیاوێک لە ئاگری قورەت

کردوویتە رێبەری نەزعە شەڕ□ نگێزەکانی
نا وانییە
ئێوە دەبێت
لە نێو دەقەکاندا بمدۆزنەوە
لە شەربەتی کتێبدا تامم بکەن
لە ژێر ساباتی شیعردا بمبینن
هەرگیز ناتوانن بگەنە من
ناتوانن تۆزی درۆ
لەسەر فۆتۆ راستەقینەکەم بسڕنەوە
ناتوانن ئەو گەردانە لاب□ن
وەک تەمێکی رەش
ناوبانگی منیان داپۆشیوە
ئێوە هەرگیز لە من تێناگەن
منیش توانای تێگەیاندنی کەسم نییە
ئەو بۆشاییە بۆ هەمیشە
لە نێوان من و ئێوەدا دەمێنێتەوە
هەرگیز نە بە خۆم
نە بە هیچ کەسی تر پڕ ناکرێتەوە
ئای لە بۆشایی
ب
ۆ
ش
ا
ی
ی

***رەنگە ئەم تێکستە هیچ کاتێک نەبێتە شیعر، کەچی توانیوویەتی ئازارەکانی من لە خۆ بگرێت و مانیفێستیان بکات. ئەم دەقە حکایەتێک دەگێڕێتەوە بە ژیانی تاڵی منەوە نووساوە، شەڕە ل□گ□□□ ئ□و مۆتەکە بێ حەیایەی سواری سەری خەونە ئاڵەکانم دەبێت. ژنەکان لێرەدا ئاماژەیە بۆ دەستەیەک ژن لە جیهانی ریالیتەدا کە بەریەککەوتن و ناسینم لەگەڵیاندا هەبووە، هەموو ئەوانە لە بوونەوەرێکی ناسکەوە**

بەهۆی هەڵەیەکی ساکاری منەوە بوون بە مێردزەمە و جەلادی رۆحی پەروانەییم.

17-7-2019

ئەڵمانیا- بیلەفێلد

نەخۆشخانەی گلیاد ئاینس

شتاسیۆنی نۆرۆلۆگی

تێبینی: ئەم قەسیدەیە لە دیوانی “سۆناتای خۆشەویستی” لە ساڵی 2020 چاپکراوە.

نیگای پەنجە.. ئیلهام مورادی

بە ڕەوایەتی کام ئایەت دەستنوێژ ئەشۆی

لە کڕنۆشی کام خودا ئەگەڕێیتەوە

کە بەرماڵەکەت لە قەوارەیەکی درۆزنا

یاخیە لە دۆعا…؟

چرکە ژانی کام شەرم،

چرکەساتی کام خەیاڵ,

هەست بە خاڵیبوونت ئەکا پڕ تاوان…؟

لە نیگای کام پەنجەرەوە ڕوانیت

ئەڤین چرۆ ناکا ….؟

سفرە ئەژنۆی شکاوە بێ نان

پارە بەرگەی هەناسەیةک ناگرێ

ئاژاوەگێری ئاساییە

شهڕ ڕهنگدانهوهی گوناحه

یەخە بە یەخە

سنە

ئیلهام مورادی

پیاوێ مایسترۆی دڵی منە.. دڵکەش قادر

پیاوێک مایسترۆی دڵی منە
پیاوێ بە هەموو وجوودییەوە
خەونم دەدزێ و
شێتانە مەستم دەکات
شێتانە ئالوودەی خەیاڵی خۆیم دەکات.
پیاوێ زاڵمانە لە دوای باران
شەبەنکی چاوی
گەرمی هەناسەی
قژی ئاڵۆسکاوم شانە دەکات.
من و تۆ لە پێکێک پێکەنین و
میلۆدییەکی مەردان* ئاوێتە…
من و تۆ
لە مەرکانەی ئاوازێ و
جوانی مێخەکبەندان و
بۆنی قەنەفڵ
شێتبوون تا ئاڵوودەبوون، تا توانەوە
تا گەیشتنە ماڵی چێژ.
پیاوێک ماسترۆی خەیاڵ و
جووتە شەمامەی باخچەیەکی بێناز و
ئارەقی هەڵگۆفینی ئەو چاوانەیە تا گەیشتن بە دواهەمین تاریکی شەو
پیاوێک نەناسراوانە و شێتانە
منی ئاوێزان کرد.
ئەی جوانتر لە باخچەکانی عەددەن ئاشتم کەوە و

□ا پ□ینێکت لە نێو دڵی منا هەڵگیرساندووە و
دەروازیەکت چێکردووە بەناوی ئازادی و
وڵاتێکت لە سەر سینەی من نەخشاندووە بێناو وەک دڵی ن□و□س□کی وێڵ
پیاوێ خەیاڵتر لە تیشکی هەتاو
پیاوێ مایسترۆی خەیاڵی منە.

سلێمانیی
دڵکەش قادر

*عەلی مەردان

ئێوارانە ٢٧.. سەردار جاف

ئێوارەیە و بێ ئەقڵي دارەدارەی کردووە
بە دەم هەنسک و وەنەوزی رێوە
برسێتیم دەچنییەوە
خۆ دەسکەنە دەکەم بوو
لە سۆراغی رابردووما،
نوقمی خەیاڵە پوچەکان بووم
لە نێو بەیبوون و باغێ ئاڵۆسکاوم
کەچی دڕکە زی دەچێتە پێم
جاوە شەهلاییەکە جار و بار یاغی و ئاڵۆسکاو
من هەر لە چیمەن دوورینەوەم
دایکم چرا قوتیلەکەی بەر پەنجەرەکەی فڕێدا
بە دووی رۆشناییەک عەوداڵ بووم
نغرۆی سەرابی□ بووم و لە خود تێنەدەگەیشتم
نازانم تای چ دەردێکی دڵم گرتبوو
پێم وا بێ ئیشق بوو
کۆڤیدی شەیدایی ساتەکانمی شەن و کەوی دەکرد
بە دووی ئەو یەقینە وێڵ بووم کە نەنکم بە دەنگە پڕ حەسرەتەکەی
بۆی دەگێڕاینەوە
دەمهاوارە گوێی
درێژەی پێبدا

دەیگوو وریابە یەقین دێ و مەمکەکانی یار دەبڕێتەوە
لەوێوە درۆکانیان جاڕ دەدرێ
بە دەم برسێتی ئەوی رۆژگارەوە
ئەو پەتایە لە پەلوپۆی خستبووم
ژمارە دیارەکەی گوشیەکەم و
عەتری سەر پێڵاوەکان و
سووتانی لاپتۆپەکە و
قرچەقرجی قامکەکانم بە بای گڕەوە
زۆر بێ عەقڵی دیکەم نواند
سبەینێ تەمەن لەو تخوبەوە دەست پێدەکاتەوە
ئوس) و (ئێس) و (ڤۆڵتێرس)و (چەمێ) بێناونیشان)
دەبێتە جێ تراتێنی هەڵپەڕکێ
وەختە کڵافە رێسەکەم لێ دەبێتەوە خووری
دایکم وەک ئێمە گوێی لە نەنکم نەدەگرت
هەمووی لە بەر کرد بوو
وەڕس ببوو
شەوانیش ، بە ترسی ئەو شەولەبانە سوورە دەیخەواندین
ئێمەیش و دایکیشم لێی تۆقی بووین
نەبا بێتەوە
مەمکم نەبوو بیخوا
ئەو کاتیش لە مەمکی خوشکەکانم دەترسام
ئێستایش مەمکەکانی ئەو دیوی تخوب
یەژن شەو لەبانە سوورەکە دێتەوە
ئەمجارە دەبمە پەرژین بۆ دەوری یار
با من بخوا و ئەو بێ وەی بێ
نەبا ئەو بڵێ بێ کەسم
نەتزانیوە هەر من هەموو کەسم
ئاشقتم و خۆشم دەوێی خۆشەویسترین کەسم

٦ / ٤ / ٢٠٢٣
ئەڵمانیا

بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گومڕا-56-.. شەماڵ بارەوانی

بەشی(٥٦).

با ئەو تازە فەقێیانە، فەندەمەنتالیست و توندڕەو دەرنەچن!

نموونەکی تری خۆش هەیە بۆتانی بگێڕمەوە، هەر لەو حوجرەی مزگەوتی حاجی بەدرییە، بە حوکمی ئەوەی من دەیان جۆر ڕۆژنامە و گۆڤارم دەخوێندەوە، کاکە یوسفەک هەبوو، خەڵکی گەڕەک بوو و ئەهلی مزگەوت و جەماعەت بوو. پیاوەکی زۆر هێمن و بەڕێزبوو، لە فەرمانگەیەک فەرمانبەر بوو، هەفتانە هەموو ئەو گۆڤار و ڕۆژنامانەی کە بەیان دەهات، دواترئەو بۆمنی دەهێنان. خۆشم هەر گۆڤار و ڕۆژنامەیەکی ترم لەبازاڕ بەرچاو کەوتبوایە، دەمکڕین.

لە نموونەی: گوڵان، هاوڵاتی، ئاوێنە، هەولێر پۆست، برایەتی، لڤین، باس نیوز، وشە، چرپە، هەنیا، میدیا…تاد.

من هەمان شێوەی موتاڵای کتێب، زۆرم حەز لە خوێندنەوەی ڕۆژنامە و گۆڤارەکانیش دەکرد. هەرچی هەواڵی هونەری و سیاسی و کۆمەڵایەتی بوایە، دەمخوێندەوە. دواتر دەمانکردن بە خوانی نانخواردن.

جا هەندەک فەقێمان لەگەڵ بوون، تازە فەقێبوون، من و فەقێیەکی تریش لە کۆلێژی شەریعەبووین، کە ئێستا مەلایە، لە دەڤەری ئاکرێ و ئەو ناوە.

دەمانگوت: با ئەو تازەفەقێیانە، مێشک وشک و فەندەمەنتالیست و داخراو و توندڕەو دەرنەچن، هەرچی وێنەی ژنە هونەرمەند و گۆرانیبێژ و ئەکتەری تورکی و عەرەبی و بیانی بوو، وێنەی هەرچی ژنە وەرزشوانە جیهانییەکانی سەر ڕۆژنامە و گۆڤارەکان هەبوو، کە بە قەناعەتی ئەوکاتی ئێمە، وێنەی نیمچە سێکسی و وروژێنەر بوون، دەمانکردن بە خوان، دەمانگوت با فەقێکان لەکاتی نانخواردن بەرچاویان بکەوێت و بە دڵی خۆیان سەیری کەن و کاریگەرییان لەسەر دروست بکات.

هاهاها ئینجا دەمان دا قاقا. چەندین جار ئەوکارەمان لە حوجره، دووبارەکردەوە.